

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА
МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

І.П. Булеєв, С.Т. Пілецька,
Т.Ю. Коритько, А.В. Гаврікова

ГРОШІ ТА КРЕДИТ (практикум)

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ – 2007

УДК 336.74=336.77(075.8)

ББК 65.262я73

Г 89

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(лист №1.4/18-Г-433 від 04.07.2006 р.)*

Рецензенти:

Голушко О.С. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічного аналізу і фінансів Дніпропетровського національного гірничого університету;

Броховецька Н.Ю. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Донецького університету економіки і права;

Акімова О.В. – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Донбаської державної машинобудівної академії.

Булеєв І.П., Пілецька С.Т., Коритько Т.Ю., Гаврікова А.В.

Г 89 **Гроші та кредит.** Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 120 с.

ISBN 978-966-364-429-5

Методичні поради, тестові та індивідуальні завдання з дисципліни “Гроші та кредит” направлені на засвоєння фундаментальних засад науки, на їх практичне застосування. Посібник виконано для студентів денної та заочної форм навчання з метою орієнтувати на розуміння та прагнення майбутніх фахівців оволодіти знаннями для подальшого їх використання, для прийняття обґрунтованих економічних рішень.

ISBN 978-966-364-429-5

© ДДМА

© Булеєв І.П., Пілецька С.Т.,

Коритько Т.Ю., Гаврікова А.В., 2007

© Центр учбової літератури, 2007

ВСТУП

У сучасній фінансовій науці усі питання і розв'язання наявних проблем (не лише бюджету, а й фінансів підприємств, банківської системи, фінансових ринків, домогосподарств і окремої особи) пов'язані з грошима та зводяться до створення необхідних нормованих грошових потоків.

Якщо у фінансах як науці ми все розглядаємо через призму грошей, то основним предметом дослідження мають бути гроші. Зрозуміло, що фундаментом сучасної фінансової науки повинні стати фінансові закони, закономірності (принципи) та відповідні методології, за допомогою яких людина, підприємство та й усе суспільство зможуть найраціональніше задовольняти свої потреби.

Отже, на підставі зазначеного вище, робимо висновок, що фінанси як наука — це певні знання про гроші, закони, принципи і методи їх мобілізації, розподілу й використання з метою отримання нормованих грошових потоків в умовах невизначеності. Одним з основних завдань фінансової думки має бути визначення закономірностей (принципів) обігу коштів на основі сучасних підходів до дослідження суті грошей.

Методичні поради, тестові завдання, індивідуальні завдання дисципліни “Гроші та кредит” направлені на засвоєння фундаментальних засад науки, на їх практичне застосування, виключаючи заучування студентами напам'ять великої кількості фактів, які забуваються після кінцевого екзамену та швидко застарівають унаслідок високих темпів фінансових відносин.

Водночас дисципліна „Гроші та кредит” передуює вивченню таких дисциплін, як „Фінанси підприємств”, „Страхова справа”, „Фінансовий менеджмент”, „Банківська справа”, „Фінансовий ринок”, „Податкова система”.

Метою авторів навчально-методичного посібника є орієнтування на розуміння та прагнення майбутніх фахівців оволодіти знаннями для подальшого їх використання для прийняття обґрунтованих економічних рішень.

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

У сучасних умовах вивчення та дослідження сутності таких категорій, як “гроші” та “кредит”, є актуальним. На їх використанні ґрунтується більшість інструментів ринкових відносин: кредитування, ціноутворення, фінансового ринку, розрахункових та платіжних відносин тощо. Закономірності функціонування грошей, кредиту, банків, банківської системи впливають на формування фінансової політики держави.

Вивчення дисципліни „Гроші та кредит” є необхідною умовою підготовки економістів вищої кваліфікації. Особливо важливу роль ця дисципліна відіграє у підготовці фахівців з банківської справи, фінансів, страхування, бухгалтерського обліку та аудиту. Вона забезпечує науково-теоретичну та методологічну основу для формування системи знань з конкретно-прикладних дисциплін за кожною з названих спеціальностей.

Метою викладання дисципліни є формування системи базових знань з теорії грошей та кредиту, засвоєння закономірностей функціонування грошового ринку як теоретичної основи державної монетарної політики й розвитку банківської справи. Це необхідно майбутньому спеціалісту для об’єктивної оцінки економічних процесів, що відбуваються у суспільстві.

Завдання дисципліни полягає у вивченні сутності, функцій, концепцій і ролі грошей та кредиту в ринковій економіці, закономірностей та специфіки функціонування грошового ринку як теоретико-методологічної бази державної монетарної політики; практичних засад функціонування грошової системи, основ побудови банківської системи та організації операційної діяльності банків; закономірностей розвитку та функціонування валютного ринку.

Предметом вивчення є грошові та кредитні відносини ринкової економіки, а також відносини, що виникають у державі внаслідок грошового обігу. Така деталізація загальнотеоретичних питань необхідна для переходу до характеристики конкретних проблем розвитку грошово-кредитної системи в сучасних умовах.

2. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ГРОШІ ТА КРЕДИТ”

ТЕМА 1. СУТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ

Мета заняття – засвоєння механізму походження грошей; зрозуміння логіки економічної форми грошей, об’єктивної зумовленості переходу від повноцінних грошей до неповноцінних; з’ясування сутності грошей та їхніх функцій.

Навчально-методичне забезпечення

Щоб зрозуміти суть грошей в ринковій економіці, студенту слід передусім повторити такі елементарні питання економічної теорії, як товар та його властивості. Після цього потрібно з’ясувати питання про походження грошей, зокрема дві його концепції: еволюційну та раціоналістичну, роль держави у формуванні феномена грошей. Необхідно зрозуміти недоліки бартерного обміну порівняно з грошовим.

У подальшому слід зупинитись на вивченні еволюції грошового товару та функціональних форм грошей, поступової втрати золотом грошової функції. Треба спостерігати еволюцію форм грошей, з’ясувати причини, які зумовили перехід від простих до більш складних форм грошей. Особливу увагу необхідно звернути на процес демонетизації золота та виникнення паперових та кредитних грошей, що прийшли на зміну золоту. Потрібно усвідомити, що сучасні кредитні гроші мають кілька форм прояву – готівкову, депозитну, електронну, форму “торгових” грошей, кожна з яких має свої переваги та недоліки.

Чи не найскладнішим питанням теорії грошей є питання про їх вартість. Особливо ускладнилось воно після того, як панівною формою стали кредитні гроші, що не мають власної внутрішньої вартості.

Потрібно засвоїти механізм формування таких грошей і суть його прояву як купівельної спроможності грошей, особливості прояву грошей як грошей і грошей як капіталу. Зрозуміти, що

процент – це ціна грошей як капіталу, та уяснити, що таке альтернативна вартість грошей.

Особливу увагу слід звернути на вивчення суті грошей, зрозуміти, чим гроші відрізняються від звичайного товару, у чому полягають відмінності грошей як грошей та грошей як капіталу.

Далі слід поглибити свої знання про функції грошей, звернувши увагу на те нове, що з'явилося у їх тлумаченні за останні роки. Зокрема, вивчаючи функцію грошей як міру вартості, треба мати на увазі, що поняття масштабу цін, яке давно вживалось у літературі, докорінно змінилось. Замість вагової кількості грошового металу, взятої за грошову одиницю, тепер в усіх країнах за масштаб цін береться певна частка товарної вартості, за допомогою якої і пропорційно якій вимірюється вартість кожного товару. Потім треба усвідомити, чому вартість товарів вимірюється уявними грошима (“грошима в умі”). Слід звернути увагу на роль грошей у цій функції, особливо у ціноутворенні.

Вивчаючи функцію грошей як засобу обігу, потрібно з'ясувати її ознаки, а також те, які переваги в процесі обміну товаровиробниками дають гроші порівняно з бартером, та чому в цій функції не можуть виступати уявні гроші. Важливо також звернути увагу на кількість грошей, яка потрібна в обігу для виконання ними функції засобу обігу. Крім цього, особливу увагу слід приділити тим наслідкам, які виникають тоді, коли гроші не можуть нормально виконувати функцію засобу обігу.

Вивчаючи функцію грошей як засіб платежу, слід з'ясувати походження цієї функції й усвідомити основні її ознаки. Треба звернути увагу на те, як ця функція впливає на кількість грошей в обігу. Необхідно розібратись, від яких факторів залежить нормальне виконання грошима функції засобу платежу, коли може наступати платіжна криза та хвиля банкрутств. На завершення вивчення функції грошей як засобу платежу треба з'ясувати, яку роль виконують гроші в цій функції.

Вивчаючи функцію грошей як засіб нагромадження та заощадження, потрібно звернути увагу на те, що різні автори по-різному називають цю функцію і залежно від цього трактують її. Необхідно засвоїти ознаку цієї функції, з'ясувати, як змінився механізм використання грошей у цій функції в умовах, коли золото перестало використовуватись як гроші, та в умовах глибокої інфляції.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

Слід вивчити форму нагромаджень і заощаджень та їх мотиви і вплив на розвиток економіки й добробуту народу.

Під час вивчення функції світових грошей необхідно звернути увагу на генезис міжнародних розрахунків, особливо на механізм їх здійснення після припинення використання золота в цих розрахунках, а також причини того, чому в них стало можливим застосувати національні та колективні гроші.

Вивчаючи роль грошей, потрібно з'ясувати, як вона проявлялась в умовах переходу до ринкової економіки. Особливо слід розібратись у тому, яку роль відіграють гроші як засіб обліку праці, у функціонуванні ринку, у стимулюванні та регулюванні суспільного виробництва, нагромадженні та переливі капіталу.

Термінологічний словник

Бартер – обмін одного товару на інший без допомоги грошей.

Білонна монета – розмінна монета з дрібною вартістю, яка карбується не з дорогого металу.

Готівкові гроші – виготовлені з паперу або малоцінного металу знаки вартості.

Гроші – специфічний товар, що має властивість обмінюватися на будь-який інший товар і є загальним еквівалентом.

Депозитні гроші – неповноцінні знаки вартості, які не мають речового виразу й існують лише у вигляді певних сум на рахунку в банку.

Електронні гроші – різновид депозитних грошей, які означають, що переказ грошових сум за рахунками в банках здійснюється автоматично з допомогою ЕВМ за безпосереднім розпорядженням власників поточних рахунків.

Засіб нагромадження – функція, в якій гроші обслуговують нагромадження вартості в її загальній абстрактній формі.

Засіб обігу – функція, в якій гроші виступають як посередник в обміні товарів і забезпечують їх обіг.

Засіб платежу – функція, в якій гроші обслуговують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних стосунків.

Кредитна картка – іменний грошовий документ, що видається банком власнику поточного рахунку та дає йому можливість оплатити через ЕВМ свої покупки і погасити борги переказом грошей за рахунком без використання готівки.

Кредитні гроші – неповноцінні знаки вартості, які виникають і функціонують в обігу на основі кредитних відносин.

Міра вартості – функція, в якій гроші забезпечують вираження і вимірювання вартості товарів, надаючи їй форму ціни.

Монета – установленої форми зливки металу, вагу та пробу яких засвідчує своїм штампелем держава.

Питання для теоретичної підготовки

1. Які існують властивості грошей?
2. Які існують особливості грошей як загального товару (еквіваленту)?
3. Поясніть виникнення грошей внаслідок розвитку товарно-го обміну.
4. Яким чином суперечність товару й уречевленої в ньому праці зумовлює необхідність грошей у товарному господарстві?
5. Розкрийте механізм формування споживчої і мінової вартості грошей.
6. Назвіть відмінності грошей як грошей від грошей як капіталу?
7. Які функції виконують світові гроші?
8. Чим функція грошей як засобу платежу відрізняється від функції грошей як засобу обігу?

Теми рефератів

1. Необхідність та сутність грошей.
2. Вартість грошей.
3. Функція грошей як міра вартості.
4. Функція грошей як засіб обігу.
5. Функція грошей як засіб платежу.
6. Функція грошей як засіб нагромадження.
7. Функція грошей як засіб світових грошей.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

8. Форми грошей та їх еволюційне походження.
9. Історичний огляд походження грошової одиниці – гривня.

Тести для самоконтролю

1. Яке з наведених нижче визначень найбільш точно виражає суть грошей:

- а) це все те, що використовується як гроші;
- б) це все те, що виконує функції грошей;
- в) це законні платіжні засоби;
- г) це загальний еквівалент?

2. Яке з наведених нижче визначень найбільш повно й точно виражає суть грошей:

- а) гроші – це мірило вартості;
- б) гроші – це абстрактно-ліквідний актив;
- в) гроші – це знаряддя обміну;
- г) гроші – це загальний еквівалент;
- д) гроші – це речова форма суспільних відносин;
- е) гроші – це все те, що використовується як гроші?

3. Неповноцінні гроші – це:

- а) гроші, які знецінюються;
- б) гроші, які виготовлені не з дорогоцінного металу;
- в) грошові знаки, які не розмінюються на дорогоцінний метал;
- г) гроші, які емітуються для фінансування витрат державного бюджету?

4. Які з наведених причин відіграли вирішальну роль у демонетизації золота:

- а) недостатня маса запасів золота у природі;
- б) інтенсивне використання золота з наявних запасів у виробництві;
- в) прагнення урядів сконцентрувати все золото в стратегічних державних запасах;
- г) велика дорожнеча обігу золотих грошей;
- д) непіддатливість золотого обігу до регулюючого впливу з боку держави;

е) бажання урядів перебрати на себе емісію нерозмінних грошей заради покриття своїх фінансових потреб?

5. Які основні фізичні вимоги висуваються до грошей в сучасних умовах:

- а) портативність;
- б) захищеність від підробки;
- в) зносостійкість;
- г) подільність;
- д) правильно вказане у п. а), б), в), г);
- ж) правильно вказане у п. а), б), в)?

6. При якій формі вартості одного товару, який знаходиться у відносній формі, протистоїть безліч товарів-еквівалентів:

- а) проста;
- б) розгорнута;
- в) загальна;
- г) грошова?

7. Виходячи з марксистської теорії, вкажіть, в якій функції вступають гроші при купівлі товару в кредит:

- а) міри вартості;
- б) засобу платежу;
- в) засобу обігу;
- г) засобу нагромадження.

8. Назвіть теорію походження грошей як результат угоди між людьми:

- а) еволюційна;
- б) раціоналістична;
- в) натуралістична.

9. При оплаті товарів гроші виконують функцію:

- а) засобу обігу;
- б) світових грошей;
- в) міри вартості;
- г) засобу нагромадження.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

10. Доповнити функції грошей у марксистській їх трактовці:
а) міра вартості;
б) засіб платежу;
в) засіб обігу.

11. Кожному з наведених положень, відмічених цифрами, знайдіть відповідне, наведене під літерою, поняття:

11.1. Виділення головного продукту праці в якості товару-еквівалента.

11.2. Співвідношення товару з декількома товарами-еквівалентами.

11.3 Закріплення ролі загального товару-еквіваленту за одним товаром.

а) повна (розгорнута) форма вартості;
б) загальна форма вартості;
в) грошова форма вартості.

13. Сферою використання грошей у функції міри вартості є:

а) встановлення цін на товари;
б) облік живої праці, втіленої в товарі;
в) контроль за станом торгового обігу;
г) нагромадження засобів населена у вигляді внесків в банку.

14. У якій функції, згідно з марксистською теорією грошей, використовуються гроші при фінансуванні за рахунок засобів бюджету капітальних вкладень:

а) міра вартості;
б) засіб обігу;
в) засіб платежу;
г) засіб нагромадження?

15. При перерахуванні податків до бюджету, вони відповідно до марксистської теорії грошей, виступають у функціях:

а) міри вартості;
б) засобів обігу;
в) засобів платежу;
г) засобів нагромадження.

16. Вкажіть, в якій функції використовуються гроші при нарахуванні заробітної плати:

- а) міра вартості;
- б) засіб обігу;
- в) засіб платежу;
- г) засіб нагромадження?

17. При якій формі вартості роль загального еквіваленту в даній місцевості закріплена за одним товаром:

- а) розгорнута;
- б) загальна;
- в) грошова;
- г) проста?

18. Оберіть правильну назву теорії походження грошей:

- а) номіналістична;
- б) раціоналістична;
- в) еволюційна.

19. Вартість повноцінних грошей визначається:

- а) вартістю металу, з якого вони виготовлені;
- б) номіналом, визначеним на них;
- в) сукупністю товарів, які протистоять їм в обігу;
- г) кількістю паперових грошей, які замінюють їх в обігу.

20. У зв'язку з вартістю матеріалу, з якого виготовлені гроші, розрізняють такі їх форми:

- а) повноцінні;
- б) паперові;
- в) неповноцінні;
- г) білонні.

Питання для економічного диктанту

1. Чим загальний еквівалент відрізняється від звичайного товару?
2. Чому відбулася демонетизація золота?
3. У якому випадку й чому неповноцінні гроші називають ще кредитними?
4. На чому базується вартість повноцінних і неповноцінних грошей?
5. У чому проявляється вартість неповноцінних грошей?
6. У якій функції гроші обслуговують процес ціноутворення?
7. У якій функції гроші найбільш потерпають від інфляції?
8. При яких обставинах можна поставити знак “=” між поняттями “неповноцінні гроші” та “кредитні гроші” й чому?
9. Сформулюйте основну ідею раціоналістичної концепції походження грошей.
10. Сформулюйте основну ідею еволюційної концепції походження грошей.
11. Причини, за яких з’явилась проста форма вартості.
12. Чи в усіх суспільних системах існують гроші?
13. З яким явищем суспільного життя був пов’язаний перехід від випадкової форми вартості до повної?
14. Чому грошам властива ліквідність?
15. У якому випадку функцію засобу платежу виконують ідеальні гроші?

ТЕМА 2. ГРОШОВИЙ ОБІГ І ГРОШОВІ ПОТОКИ

Мета заняття – засвоїти сутність та форми грошового обігу; фактори, які впливають на зміни грошового обігу; наслідки зміни грошової маси.

Навчально-методичне забезпечення

Вивчаючи цю тему, слід звернути увагу на те, чим відрізняється грошовий обіг як безперервний процес руху грошей і грошовий обіг як момент у цьому русі. У зв'язку з цим треба з'ясувати, чому показниками виміру грошового обігу є швидкість обігу грошей, а грошового обігу – сума платежів за певний період часу. Необхідно збагнути, чому змінюються темпи розвитку обох сфер грошового обігу та грошового обігу на різних етапах розвитку економіки.

Розглядаючи форми грошей, потрібно простежити їх генезис. З'ясувати причини переходу від однієї форми до іншої, проаналізувати види засобів обігу та їх суть, сфери використання цих засобів. Особливу увагу необхідно звернути на поняття грошової маси, показників її вимірювання і структури.

Вивчаючи швидкість грошового обігу, слід з'ясувати фактори, які на неї впливають, та показники її вимірювання.

Особливо важливе значення для вивчення багатьох питань цієї теми має розуміння законів грошового обігу, саме розуміння, а не тільки вивчення.

Спираючись на закони грошового обігу, треба уважно проаналізувати суть стабільності грошей та механізм її забезпечення, звернути увагу на дію кожного з основних факторів, що впливають на неї.

Розглядаючи механізм поповнення маси грошей в обігові, треба простежити вплив ефекту грошового мультиплікатора.

Термінологічний словник

Бартер – обмін одного товару на інші без допомоги грошей.

Білонна монета – розмінна монета з дрібною вартістю, яка виготовлена не з дорогого металу.

Гроші – специфічний товар, що має властивість обмінюватися на будь-який інший товар і є загальним еквівалентом.

Грошовий агрегат – показник грошової маси, в якому зібрана певна її частина, наприклад, M_0 – маса готівкових грошей в обігу.

Грошовий мультиплікатор – коефіцієнт, який відображає співвідношення між первинною емісією і кінцевим збільшенням грошової маси в результаті цієї емісії.

Грошовий обіг – сукупність переміщень грошових коштів між економічними суб'єктами в процесі обміну щодо погашення грошових зобов'язань.

Грошові потоки – частини грошового обігу, що відображають певні платежі (наприклад, за товари, послуги, працю) формуванням та використанням фінансових ресурсів у державі тощо.

Депозитні гроші – неповноцінні знаки вартості, які не мають речового виразу та існують лише у вигляді певних сум на рахунках у банках.

Електронні гроші – різновид депозитних грошей, обслуговують нагромадження вартості в її загальній абстрактній формі.

Маса грошей – сукупність грошових коштів у будь-якій їх формі, яка є в розпорядженні економічних суб'єктів у даний момент.

Питання для теоретичної підготовки

1. Поняття грошового обігу, його економічна основа, основні суб'єкти та ринки, які він обслуговує.

2. Грошові потоки. Характеристика основних видів та їх взаємозв'язок.

3. Характеристика грошового обігу як складової грошового обігу.

4. Поняття та складові маси грошей, що обслуговує грошовий обіг. Базові гроші та грошові агрегати.

5. Швидкість обігу грошей та чинника, що її визначають. Розрахунок швидкості грошей.

6. Вплив швидкості обігу на масу та стабільність грошей, механізм забезпечення стабільності грошей.

7. Сучасні засоби платежу, які обслуговують грошовий обіг, їх економічні відмінності.

8. Які грошові агрегати визначає Національний банк України?

9. Що таке грошові агрегати? Як вони формуються?

10. Що таке "грошова база"? З яких компонентів вона складається?

11. Як визначається швидкість обігу грошей? Які фактори впливають на швидкість обігу грошей?

12. У чому суть закону кількості грошей, необхідних для обігу? Які наслідки його порушення?

13. Які чинники впливають на зростання в обігу грошової маси?

14. Які засоби платежу обслуговують грошовий обіг?

15. Чи всі засоби платежу, що використовуються в обігу, можна назвати законними платіжними засобами?

16. Що таке депозитні гроші?

17. Що таке вексель? Які існують види векселів?

18. Що таке чек? Які його переваги та недоліки?

19. Що таке пластикова картка? Переваги та недоліки кредитних карток.

20. Що таке електронні гроші?

Теми рефератів

1. Грошовий обіг та грошові потоки в Україні.
2. Основні ринки, що пов'язані з грошовим обігом.
3. Закон кількості грошей, необхідної для обігу, та використання його вимог в Україні.
4. Сутність та характер обігу товарних грошей.
5. Проблеми укріплення грошового обігу.

Тести для самоконтролю

1. До яких сучасних форм кредитних грошей ступінь довіри найвищий і найнижчий та чому:
  - а) готівкових;
  - б) депозитних;
  - в) електронних;
  - г) торгових?
2. Як називаються готівкові грошові знаки, що випускаються емісійними банками:
  - а) казначейські білети;
  - б) банківські білети;
  - в) векселі;
  - г) чеки?
3. До кредитних грошей належать:
  - а) кредитна картка;
  - б) банкнота;
  - в) чек;
  - г) електронні гроші;
  - д) вексель.
4. З яких секторів складається грошовий обіг:
  - а) грошового обігу та фінансів;
  - б) грошового обігу, фінансів та кредитного сектора;
  - в) грошового обігу, кредитного сектора?

5. Які гроші перебувають в обігу в Україні у сучасних умовах:
- а) повноцінні гроші;
  - б) неповноцінні гроші;
  - в) обидва види.
6. Які гроші належать до неповноцінних:
- а) готівкові гроші;
  - б) депозитні гроші;
  - в) електронні гроші;
  - г) золоті монети;
  - д) срібні монети;
  - е) мідні монети?
7. Які засоби платежу обслуговують грошовий обіг в Україні:
- а) банкноти;
  - б) акредитиви;
  - в) розмінні монети;
  - г) платіжні доручення;
  - д) чеки;
  - е) векселі;
  - є) казначейські білети;
  - ж) готівкові гроші;
  - з) депозитні гроші.
8. Доповніть перелік різновидів чеків:
- а) іменні;
  - б) ордерні;
  - в) .....
9. Складова грошової маси M_0 в Україні включає:
- а) гроші поза банками;
  - б) гроші поза банками і на рахунках до запитання;
  - в) тільки гроші на рахунках до запитання;
  - г) готівкові гроші у касах банків.
10. Доповніть форми грошей за зовнішніми їх ознаками:
- а) у формі товару, за якими закріплена роль загального еквіваленту;
  - б) у формі монет;
  - в) у формі паперових грошей;

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

- г) у формі записів на рахунках банків;
- д) .....

11. Вимоги закону грошового обігу становлять:

- а) співвідношення фактичної кількості грошей необхідній кількості;
- б) державне регулювання грошового обігу;
- в) заміна повноцінних грошових знаків вартості;
- г) саморегулювання грошового обігу.

12. Загальні риси готівкового та безготівкового грошового обігу:

- а) гроші виконують одні й ті самі функції;
- б) використовується одна й та сама грошова одиниця;
- в) рух грошей завжди пов'язаний з їх проходженням через каси банку;
- г) суб'єктами грошових відносин виступають юридичні та фізичні особи.

13. Доповніть основні види кредитних грошей:

- а) вексель;
- б) банкнота;
- в) .....

14. Грошовий агрегат M_1 включає:

- а) гроші поза банком та на рахунках до запитання;
- б) тільки гроші поза банком;
- в) гроші тільки на рахунках до запитання;
- г) гроші на рахунках до запитання, строкові вклади та депозити.

15. Кожному з позначених нижче положень, позначених цифрами, знайдіть відповідне, позначене літерою, поняття:

15.1. Гроші, які не мають матеріальної форми, – це ...;

15.2. Знаки вартості, випущені для фінансування дефіциту бюджету – це ...;

15.3. Знаки вартості, що випускаються у порядку кредитування товарообігу, – це ...:

- а) паперові гроші;
- б) кредитні гроші;
- в) депозитні гроші.

16. Кожному з позначених нижче положень, визначених цифрами, знайдіть відповідне, позначене літерою, поняття:

16.1. Знаки вартості, що емітують в обіг на кредитній основі, – це ...;

16.2. Гроші, виготовлені з дорогоцінного металу, – це ...;

16.3. Гроші, емітовані в обіг Казначейством, – це ...:

- а) повноцінні гроші;
- б) паперові гроші;
- в) кредитні гроші.

17. Вкажіть форму товарного обігу:

- а) Г-Т-Г;
- б) Т-Г-Т;
- в) Г-Т ... П ... Т'-Г';
- г) Г-Г'.

18. Хто може виступати у ролі емітента паперових грошей:

- а) казначейство;
- б) Міністерство фінансів;
- в) центральний банк;
- г) комерційні банки?

19. Призначенням випуску паперових грошей є:

- а) фінансування бюджетного дефіциту;
- б) кредитування бюджетного дефіциту;
- в) кредитування товарообігу.

20. Кожному з поданих нижче положень, позначених цифрами, знайдіть відповідне, позначене літерою, поняття:

20.1. Боргове зобов'язання, що дає право власнику вимагати від боржника вказану суму, – це ...;

20.2. Іменний документ, що дає можливість оплачувати покупки з використанням ЕВМ, – це ...;

20.3. Наказ власнику поточного рахунку банку про виплату суми, – це ...:

- а) вексель;
- б) чек;
- в) кредитна картка.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

21. Вихідною формою повноцінних грошей були:

- а) паперові гроші;
- б) товарні гроші;
- в) кредитні гроші;
- г) картки для банкоматів.

22. Гроші, що мають внутрішню реальну вартість, яка адекватна вартості товару, це:

- а) депозитні гроші;
- б) товарні гроші;
- в) повноцінні гроші;
- г) білонна монета.

23. Гроші, які набувають своєї вартості в обігу, – це:

- а) повноцінні гроші;
- б) товарні гроші;
- в) неповноцінні гроші.

24. Залежно від форми існування виділяються:

- а) банківські гроші;
- б) казначейські гроші;
- в) повноцінні гроші;
- г) депозитні гроші.

25. Залежно від статусу емітента і характеру емісії – це:

- а) банківські гроші;
- б) паперові гроші;
- в) електронні гроші;
- г) депозитні гроші.

26. Що є визначальною ознакою паперових грошей:

- а) примусово впроваджуються в обіг;
- б) зазнають знецінення;
- в) виникли з функції грошей як засобу платежу;
- г) мають суттєву внутрішню вартість?

27. Простий вексель, емітований банком, – це:

- а) комерційний вексель;
- б) тратта;
- в) банкнота;
- г) чек.

28. До електронних грошей належать:

- а) білонна монета;
- б) банкноти;
- в) дебітові картки;
- г) депозитні гроші.

29. Характерними рисами векселя є:

- а) поверненість;
- б) обіговість;
- в) платність;
- г) забезпеченість.

30. Грошовий обіг обслуговує кругообіг індивідуального капіталу на:

- а) мікроекономічному рівні;
- б) макроекономічному рівні;
- в) усі відповіді вірні;
- г) усі відповіді невірні.

31. Сукупність запасів грошей у всіх їх формах, які перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обігу в певний момент:

- а) грошова база;
- б) грошова маса;
- в) усі відповіді вірні;
- г) усі відповіді невірні.

32. Грошова база включає:

- а) запаси всієї готівки, яка перебуває в обігу поза банківською системою;
- б) кошти на всіх видах страхових рахунків;
- в) кошти на вкладах за трастовими операціями банків;
- г) масу готівки, яка перебуває поза банками та в касах банків, а також суму резервів КБ на їх кореспондентських рахунках у ЦБ.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

33. Швидкість обігу грошей прямо пропорційна:

- а) обсягу маси грошей;
- б) грошовій базі;
- в) грошовому агрегату M_3 ;
- г) обсягу виготовленого національного продукту.

34. Кількість грошей, необхідна для обігу протягом певного часу, прямо пропорційна:

- а) масі товарів;
- б) середній швидкості обігу грошової маси;
- в) рівню цін товарів;
- г) усі відповіді вірні;
- д) усі відповіді невірні.

35. Кожному з поданих нижче положень, позначених цифрою, знайдіть відповідне поняття, позначена літерою:

35.1. Безперервний процес переносу грошей при обмінних операціях – це ...;

35.2. Самозростаюча вартість – це ...;

35.3. Безперервний процес переносу грошей по колу – це ...:

- а) грошовий обіг;
- б) грошовий оберт;
- в) капітал.

36. Подвійне забезпечення “класичної” банкноти проявляється в її зв'язку з:

- а) товарним забезпеченням;
- б) золотим забезпеченням;
- в) кредитуванням бюджетного дефіциту;
- г) фінансуванням бюджетного дефіциту.

37. Вкажіть властивості векселя:

- а) обіговість;
- б) абстрактність;
- в) поверненість;
- г) беззаперечність.

38. Кожному з поданих нижче положень, позначених цифрами, знайдіть відповідне поняття позначене літерою:

38.1. Вексель, виписаний боржником, – це ... ;

38.2. Вексель, який виникає в результаті оформлення заборгованості з відстрочки платежу за товар, – це ... ;

38.3. Вексель, який випускає кредитор, – це ... :

а) комерційний вексель;

б) простий вексель;

в) переказний вексель.

39. Які з перелічених компонентів входять в грошовий агрегат M_1 , а які в M_2 ? Розгляньте наступні складові грошової маси:

а) металеві гроші, що знаходяться у вас в наявності;

б) термінові вклади в ощадному банку;

в) банкноти у вас на руках;

г) облігації державної позики;

д) поточний рахунок в банку.

Питання до економічних диктантів

1. Дайте характеристику поняття “маса грошей в обігу”.

2. Дайте характеристику поняття “швидкість обігу грошей”.

3. Що таке “базові гроші”, чим вони відрізняються від агрегату M_3 ?

4. Що таке “квазігроші”, чим вони відрізняються від M_1 ?

5. Чим відрізняється поняття потоку та грошового обігу? Що спільного між ними?

6. Які два потоки в грошовому обігу рівновеликі й повинні балансуватися?

7. Дайте поняття сукупного грошового обігу.

8. Що є вихідним та кінцевим пунктом руху грошей на макроекономічному рівні?

9. Які відносини відбиває грошовий обіг на мікроекономічному рівні?

10. Які відносини відбиває грошовий обіг на макроекономічному рівні?

11. Назвіть сфери функціонування грошового обігу.

12. Яка структура сукупного грошового обігу в залежності від форми грошей?

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

13. Яка структура сукупного грошового обігу відносно відтворення сукупного суспільного продукту?
14. Розкрийте поняття безготівкового грошового обігу.
15. Назвіть методи регулювання грошових обігів.
16. Розкрийте поняття платіжного обігу.
17. Наведіть визначення грошового обігу.
18. Назвіть види готівкових грошей.
19. Дайте поняття «паперові гроші».
20. Дайте поняття векселя.
21. Дайте поняття банкноти.
22. Що являє собою чек?
23. Що являє собою грошова маса?

ТЕМА 3. ГРОШОВИЙ РИНОК

Мета заняття – визначити сутність, структуру та особливості прояву грошового ринку; засвоїти особливості формування та чинники зміни попиту на гроші та пропозицію грошей; зрозуміти механізм впливу змін у попиті та пропозиції грошей на динаміку рівня процента.

Навчально-методичне забезпечення

Основним завданням студента є чітке з'ясування суті грошового ринку та усвідомлення його взаємозв'язку з грошовим обігом.

Грошовий ринок – це такий сектор економіки, де відбувається врівноваження чи задоволення попиту та пропозиції на гроші.

Слід розрізнити поняття “грошовий ринок” і “ринок грошей”. Другий є сектором першого, його частиною. На ринку грошей продаються і купуються гроші на короткий строк.

До ринку капіталу належать довгострокові капітали. Під час вивчення цієї теми велику увагу слід звертати на механізми фінансування і відрізнити пряме і опосередковане фінансування.

При прямому фінансуванні продавці й покупці зустрічаються безпосередньо й передають гроші з рук у руки. Між ними можуть бути технічні посередники, що зводять продавця та покупця, тобто брокери чи ділери. При прямому фінансуванні діють два канали:

1) капітальне фінансування, при якому продавець передає покупцеві акції (канал акціонерного фінансування);

2) позики, коли гроші передаються кредитором позичальнику на визначений строк і під певний процент.

При опосередкованому (непрямому) фінансуванні між покупцем і продавцем є фінансовий посередник – юридична особа, яка сама купує гроші у продавців, а потім продає їх покупцям від свого імені. Посередниками при цьому виступають банки і небанківські фінансово-кредитні установи.

При прямому фінансуванні ризик, пов'язаний з купівлею-продажем грошей, несе продавець; при опосередкованому фінансуванні ризик бере на себе посередник.

На грошовий ринок надходять: грошовий капітал, тимчасово вільний грошовий капітал, заощадження населення, емісія грошей.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

З грошового ринку гроші використовуються у формах державних позик, кредиту на формування обігового капіталу, кредиту в основний капітал, споживчого кредиту, акціонерного фінансування.

Попит на грошовому ринку – це прояв грошового залишку, що фінансується на якийсь момент.

Попит на гроші слід відрізнити від доходу, що є явищем грошового потоку. Попит – це намір чи бажання економічного суб'єкта мати відповідну суму грошей у даний момент. У загальному попиті розрізняються дві його частини:

1) поточна каса – частина, пов'язана з необхідністю здійснювати поточні витрати;

2) частина попиту, яка формується як ліквідний актив. Ця частина залежить від дохідності активів і насамперед від норми процента, який склався на фінансовому ринку, зокрема процента на цінні папери.

Пропозиція грошей – це та їх кількість, яка є сьогодні вільною в усіх економічних суб'єктів, включаючи і додаткові кошти, які пускає в обіг банківська система. Пропозиція грошей – це також явище грошового залишку.

Урівноважує попит і пропозицію на грошовому ринку процент, при певній величині якого всі гроші, запропоновані на ринок, знайдуть покупця. Попит і пропозиція грошей весь час змінюються, що веде до зміни величини процента. Стабільність процента, який є ціною грошей на ринку – важлива передумова стійкості всієї економічної системи.

Термінологічний словник

Грошова база – це гроші, які не беруть участі в кредитному обігу та грошовому обігу, але створюють базу для їх розширення.

Грошовий мультиплікатор – це величина множника (коефіцієнта), на яку збільшується кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку.

Грошовий ринок – сукупність усіх грошових ресурсів країни, що постійно переміщуються (розподіляються та перерозподіляються) під впливом попиту та пропозиції з боку різних суб'єктів економіки.

Заощадження – частина доходів домашніх господарств, яка не використовується на купівлю товарів і послуг, сплату податків та інших боргових зобов'язань.

Мотив обачності – мотив зберігання грошей як можливість розпоряджатися певною частиною своїх ресурсів у формі готівки в майбутньому.

Канали непрямого фінансування – канали, якими грошові кошти рухаються від власників заощаджень до позичальників через фінансових посередників.

Попит на гроші – виступає як запас грошей, який прагнуть мати у своєму розпорядженні економічні суб'єкти на певний момент.

Пропозиція грошей – наявність у розпорядженні економічних суб'єктів у будь-який момент певного запасу грошей, які вони можуть за сприятливих обставин спрямувати в обіг.

Спекулятивний мотив попиту на гроші – мотив зберігання грошей, який виникає із бажання уникнути втрат капіталу при зберіганні активів у формі облігацій у період очікуваного підвищення норми позикового процента.

Трансакційний мотив попиту на гроші – мотив зберігання грошей, що впливає із зручності їх використання як засобу платежу.

Питання до економічних диктантів

1. Що таке грошовий ринок? Чому його називають умовним ринком?
2. Чим відрізняються операції купівлі-продажу на грошовому й на товарному ринках?
3. Що є інструментом купівлі-продажу на грошовому та на товарному ринках? Які види інструментів використовуються на грошовому ринку?
4. Хто є суб'єктами грошового ринку? Між ким забезпечують зв'язки на грошовому ринку фінансові посередники?
5. Назвіть основні групи фінансових посередників?
6. Чим характерні потоки грошей у секторі прямого фінансування грошового ринку?

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

7. Чим характерні потоки грошей у секторі опосередкованого фінансування?
8. Чи можуть банки працювати в секторі прямого фінансування грошей?
9. Чим відрізняється грошовий ринок від ринку грошей, а ринок грошей – від ринку капіталів?
10. Що таке попит на гроші? Це явище залишку чи потоку й чому? Чим відрізняється попит на гроші від попиту на товари?
11. Який механізм зв'язку між рівнем процентної ставки і обсягом маси грошей в обігу?
12. Які фактори спричиняють зміни в попиті на гроші?
13. Якою є залежність між зміною ставки процента і темпами інфляції?
14. Яка залежність між альтернативною вартістю зберігання грошей і процентною ставкою? Поясніть механізм цього зв'язку.
15. Як повинна змінитися пропозиція грошей, щоб при незмінному попиті рівноважних процентна ставка знизилася?
16. Поясніть процес грошово-кредитної мультиплікації.
17. Обґрунтуйте мотиви та чинники, що визначають параметри попиту на гроші.

Теми рефератів

1. Фінансове посередництво на вітчизняному грошовому ринку.
2. Проблеми та перспективи ринку цінних паперів в Україні.
3. Канали прямого та опосередкованого фінансування на грошовому ринку в Україні.

Тести для самоконтролю

1. Зміна процентної ставки одночасно впливає як на заощадження, так і на інвестиції, тільки в:
  - а) протилежних напрямках;
  - б) пропорційно;
  - в) прямому напрямі;
  - г) обернено пропорційно.

2. Головною функцією грошового ринку є:

- а) балансування попиту та пропозиції грошей;
- б) купівля валюти;
- в) формування ринкового рівня процента;
- г) усі відповіді вірні.

3. Залишок готівки та поточних депозитів, який будь-коли може бути використаний для поточних платежів, – це:

- а) запозичення;
- б) фінансові посередники;
- в) попит на гроші;
- г) поточна каса.

4. Складова частина грошового обігу, його ключова частина, яка виступає як механізм перерозподілу грошових коштів між секторами і суб'єктами економіки, – це:

- а) ринок цінних паперів;
- б) грошовий ринок;
- в) валютний ринок;
- г) ринок праці.

5. Характерною відзнакою грошового ринку є те, що на ньому продається і купується такий товар, як:

- а) металеві вироби;
- б) хутро;
- в) гроші;
- г) зручність.

6. Переміщення грошей по каналах ринку безпосередньо від їх власника до того, хто їх потребує для реального використання, – це:

- а) сектор прямого фінансування;
- б) сектор капітального фінансування;
- в) усі відповіді вірні;
- г) усі відповіді невірні.

7. Втрати доходу у зв'язку зі зберіганням активів у високоліквідній, але мало дохідній формі, – це:

- а) пряме фінансування;
- б) поточна каса;

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

- в) альтернативна вартість;
- г) попит на гроші.

8. При якому рівні процентної ставки пропозиція грошей у позику стає не вигідною:

- а) нуль;
- б) один;
- в) п'ять;
- г) десять?

9. Головним елементом грошового ринку виступає:

- а) підприємство;
- б) біржа;
- в) споживач;
- г) банк.

10. Грошовий ринок можна поділити на два сектори:

- а) ринок грошей;
- б) ринок цінних паперів;
- в) ринок капіталів;
- г) ринок валют.

11. Які канали виділяються у секторі прямого фінансування:

- а) канал не опосередкованого фінансування;
- б) канал запозичень;
- в) канал акціонерного фінансування;
- г) канал опосередкованого фінансування?

12. Як темпи зростання номінальної процентної ставки збігаються з темпами зростання цін, то реальна ставка процента залишається:

- а) змінною;
- б) незмінною;
- в) усі відповіді вірні.

13. Ставка якого процента повинна бути нижче ставки позичкового процента:

- а) обліковий процент;
- б) депозитний процент;

- в) міжбанківський процент;
- г) облігаційний процент?

14. Нижньою мірою норми процента виступає:

- а) нульовий рівень;
- б) рівень 5 процентів;
- в) рівень 10 процентів;
- г) рівень 1 процента.

15. Рівень процентної ставки, що фактично склався на ринку:

- а) номінальна ставка;
- б) реальна ставка;
- в) ринкова ставка;
- г) середня ставка.

16. Норма доходу, яку стягує ЦБ з КБ за позики, видані під заклад комерційних векселів, – це:

- а) банківський процент;
- б) облігаційний процент;
- в) депозитний процент;
- г) обліковий процент.

17. Норма доходу, яку стягує банк за позиками, наданими іншим банкам, – це:

- а) обліковий процент;
- б) позичковий процент;
- в) міжбанківський процент;
- г) депозитний процент.

18. Ставка якого процента повинна бути нижче ставки позичкового процента:

- а) обліковий процент;
- б) депозитний процент;
- в) міжбанківський процент;
- г) облігаційний процент?

19. Норма доходу, яку виплачують банки своїм клієнтам за їхніми депозитами, – це:

- а) банківський процент;

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

- б) депозитний процент;
- в) облігаційний процент;
- г) обліковий процент.

Питання до економічних диктантів

1. Чим відрізняється ринок грошей від грошового ринку та від ринку капіталу?
2. Чим відрізняються канали прямого та опосередкованого фінансування на грошовому ринку?
3. З яких двох частин складається попит на гроші та які фактори спричиняють зміну кожної з них?
4. Який вигляд має крива пропозиції грошей і чому?
5. Яке значення має для банківської діяльності:
  - а) визнання автоматичного балансування заощаджень та інвестицій на грошовому ринку?
  - б) заперечення такого балансування?
6. Яке значення має визначення внутрішнього зв'язку між заощадженнями та інвестиціями для бюджетно-фіскальної держави?
7. У чому полягає ефект витіснення інвестицій?
8. Назвіть відомі вам види процентних ставок, чому вони відрізняються між собою?
9. Якою є залежність між зміною ставки процента і темпами інфляції? Які будуть наслідки, якщо темпи інфляції випереджають темпи зростання процентної ставки?
10. При яких змінах у попиті рівноважна ставка процента підвищиться і чому?

ТЕМА 4. ГРОШОВІ СИСТЕМИ

Мета заняття – з'ясувати сутність та механізм функціонування грошових систем та основних видів грошових систем; засвоїти процес формування грошової системи в Україні; визначити цілі грошово-кредитної політики та адекватні їм інструменти цієї політики.

Навчально-методичне забезпечення

Вивчаючи цю тему, необхідно усвідомити, що грошова система створюється державою і має нормативно-правовий характер, тобто це явище суб'єктивне на відміну від грошового обігу, який є явищем об'єктивним.

Складовими елементами грошової системи є такі: грошова одиниця та її найменування, масштаб цін, валютний курс, види законних платіжних засобів, платіжний обіг та його організація, інструменти регулювання грошового обігу, органи, що здійснюють таке регулювання. Під час вивчення теми необхідно чітко засвоїти визначення цих елементів грошової системи.

Грошові системи різних держав класифікуються за певними критеріями. Залежно від типу економіки, розрізняють грошову систему ринкової економіки та грошову систему, що обслуговує неринкову економіку.

Грошова система ринкової економіки характеризується тим, що тут до мінімуму зведено втручання державних органів у грошову сферу, а вирішальну роль в організації та функціонуванні грошової системи відіграють законодавчі органи країни та центральний банк.

У грошовій системі неринкового типу вирішальна роль належить уряду. Уряд визначає влаштування грошового обігу, а банки стають виконавцями уряду, їх роль підпорядкована урядові.

За критерієм регулювання валютних відносин із зовнішнім світом грошові системи класифікуються як відкриті та закриті. Відкрита грошова система створює сприятливі умови для зовнішньоекономічної діяльності, оскільки тут має місце вільна конвертованість з усіх грошових операцій та вільний рух валюти. Закрита грошова система – це така система, де немає вільної

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

конвертованості валюти, держава тут контролює валютні операції, виходячи із своїх інтересів.

За ступенем та механізмом регулювання грошового обігу грошові системи країн поділяються на саморегульовані та такі, що регулюються іззовні. Саморегульованою є грошова система, в якій у грошовому обігу є монети з благородних металів – золота та срібла. Зовні, тобто банками, іншими фінансово-кредитними інструментами, регулюється система паперово-грошового типу.

Під час вивчення теми необхідно усвідомити процес створення грошової системи в Україні. Проблеми цього створення визначалися сукупністю економічних і політичних факторів. Процес створення в Україні національної грошової системи відзначався поступовістю. У грудні 1991 р. уряд прийняв рішення випустити купоно-карбованець багаторазового використання, що знаходився в обігу паралельно з рублем. У листопаді 1992 р. Президент України видав указ про введення у безготівковий обіг купоно-карбованця та виведення з обігу рубля. З 2 вересня 1996 р. в обіг в Україні введена національна грошова одиниця – гривня. Грошова система України є самостійною, перехідною до ринкового типу, опосередковано регульованою, паперово-грошовою.

Особливу увагу слід звернути на методи регулювання грошового обігу. Серед цих методів – пряме регулювання і опосередковане (непряме) регулювання.

При прямому регулюванні, що має місце у командно-адміністративній економіці, уряд установлює директиву з емісії грошей, надання кредиту, організує прямий контроль за грошовими операціями, активно втручається у грошову сферу, обмежуючи права економічних суб'єктів.

При опосередкованому регулюванні грошового обігу, що здійснюється у ринковій економіці, усім суб'єктам грошової сфери, перш за все банкам, надається свобода дій при кредитуванні, здійсненні розрахунково-касового обслуговування тощо.

Методи прямого регулювання грошового обігу можуть частково застосовуватись і в ринковій економіці. Парламент визначає грошово-кредитну політику, на проведення якої спрямовується вся банківська діяльність, у роботу банків уряд не втручається. Грошово-кредитна сфера регулюється за допомогою таких інструментів центрального банку, як обліковий процент, норма обов'яз-

кового резервування коштів на кореспондентських рахунках комерційних банків тощо.

Під час вивчення теми треба усвідомити суть інфляції, що притаманна тією чи іншою мірою паперово-грошовій системі будь-якої держави. Формами інфляції є зростання товарних цін, поглиблення товарного дефіциту, хронічний бюджетний дефіцит, падіння валютного курсу національної грошової одиниці тощо, а в кінцевому підсумку – зниження купівельної спроможності грошей.

Слід збагнути, що інфляція не виникає зненацька, а розвивається як процес, що можна поділити на кілька стадій. Ці стадії розрізняються співвідношенням темпів зростання емісії паперових грошей і темпів знецінення грошової одиниці. Залежно від цього явища розрізняють такі типи інфляції: повзуча, відкрита, галопуюча, гіперінфляція.

Економічний стан, коли кризовий спад збігається з інфляцією, є стагфляцією. На стадії гіперінфляції гроші втрачають здатність виконувати свої функції, розростаються бартерні операції, порушується грошова система.

Серед комплексу заходів, пов'язаних з оздоровленням і впорядкуванням грошового обігу, особливе місце належить грошовій реформі, яку проводить держава. Грошова реформа – це повна чи часткова перебудова грошової системи стосовно нових соціально-економічних умов.

Грошові реформи за глибиною реформування грошових систем можна класифікувати за такими типами: створення нової грошової системи, часткова зміна грошової системи, проведення спеціальних стабілізаційних заходів з метою стримання інфляції чи подолання її наслідків.

Слід звернути увагу на те, що головною метою грошової реформи є стабілізація валюти.

Світовий досвід знає три методи стабілізації валюти: нуліфікацію, девальвацію та ревальвацію (реставрацію). Проведення грошової реформи та створення власної грошової системи у державі Україна – об'єктивна необхідність, що забезпечує її повну незалежність.

Термінологічний словник

Гривня – грошова одиниця незалежної держави Україна. “Гривня” як грошова й вагова одиниця Стародавньої Русі походить від найменування обруча – прикраси із золота чи срібла, який носили на шиї (“загривку”). Частина цього обруча (рублена гривна), що оберталася в ролі грошей, стала основою найменування грошової одиниці “рубль”.

Грошова система – форма організації грошового обігу, що встановлюється державними законами або рішеннями міжнародних органів.

Девальвація – офіційне зниження державного металевого вмісту та валютного курсу (чи тільки курсу) національної грошової одиниці щодо іноземних валют.

Інфляція – знецінення нерозмінних на золото паперових грошей внаслідок надмірного їх випуску та переповнення ними каналів обігу.

Масштаб цін – вагова кількість грошового металу, що законодавчо закріплена за грошовою одиницею. Так, ваговий вміст одного рубля Росії, що був установлений грошовою реформою 1895–1897 рр. С.Ю.Вітте, дорівнював 0,774234 г щирого золота, а ваговий вміст рубля СРСР з 1.01.1961 р. – 0,987412 г щирого золота. Ваговий вміст одного долара США у 1934 р. дорівнював 0,888671 г щирого золота. Валютною реформою 1976 – 1978 рр., проведеною згідно з рішенням країн ямайської валютної системи, золотий вміст грошових одиниць країн – учасниць МВФ скасовано.

Норма обов’язкового резервування – кошти, котрі комерційні банки зобов’язані зберігати у центральному банку. Підвищення або зниження норми відбувається відповідно до зменшення чи збільшення суми вільних грошових коштів комерційного банку для активних операцій.

Нуліфікація – оголошення державою знецінених паперових грошей недійсними або обмін знецінених паперових грошей на нові грошові знаки у надзвичайно низькій пропорції, так що плата за такі гроші має суто символічне значення.

Облікова ставка процента – плата, що оголошується й стягується центральним банком за кредитні ресурси, які надаються комерційним банкам.

Операції на відкритому ринку – купівля і продаж центральним банком державних цінних паперів. Купівля цих паперів комерційними банками скорочує їхні кредитні ресурси, а викуп цінних паперів центральним банком розширює кредитні ресурси комерційних банків. Відповідно це впливає на грошову масу в обігу.

Платіжний обіг – уся сукупність платежів грошима у готівковій та безготівковій формах щодо погашення всіх грошових зобов'язань, що виникають між економічними суб'єктами.

Ревальвація (реставрація) – офіційне підвищення державного золотого вмісту та валютного курсу або тільки валютного курсу національної грошової одиниці щодо іноземних валют.

Питання для теоретичної підготовки

1. Суть грошової системи. Елементи грошової системи.
2. Основні типи грошових систем та їх еволюція.
3. Державне регулювання грошової сфери: суть та методи регулювання.
4. Суть інфляції, її причини, форми прояву та закономірності розвитку. Види інфляції.
5. Поняття, цілі та види грошових реформ.

Теми рефератів

1. Грошова система та її елементи в Україні.
2. Грошова система економіки ринкового типу.
3. Процес створення грошової системи в Україні.
4. Методи регулювання грошового обігу в Україні.

Тести для самоконтролю

1. Соціально-економічні наслідки повзучої інфляції – це:
  - а) зростання безробіття;
  - б) скорочення безробіття;
  - в) “утеча” від товарів;
  - г) зростання масштабів виробництва.

2. Який тип грошової системи характеризується наявністю обмежень за функціонуванням грошей:
  - а) ринкова;
  - в) паперово-кредитна;
  - б) неринкова;
  - г) регульована?

3. Ознаки неринкової грошової системи – це:
  - а) вільний обіг грошей;
  - б) необмежені сфери обігу готівкових і безготівкових грошей;
  - в) встановлення заборони та обмежень на окремі грошові операції;
  - г) встановлення черговості списання коштів з рахунка клієнтів.

4. Кожному з поданих нижче положень, позначених цифрами, знайдіть відповідне, позначене літерою, поняття:
  - 4.1. Спад виробництва в умовах інфляції – це ...;
  - 4.2. Інфляція, при якій відбувається вимивання товарів дешевого асортименту, – це ...;
  - 4.3. Швидке зростання цін, що породжує “утечу” від грошей – це ...:
    - а) стагфляція;
    - б) гіперінфляція;
    - в) скрита інфляція.

5. Що не відносять до елементів сучасної грошової системи:
  - а) найменування грошової одиниці;
  - б) види грошових знаків, які мають законодавчу платіжну силу;
  - в) масштаб цін;
  - г) органи, які здійснюють регулювання грошового обігу?

6. Вкажіть, як зветься грошова система, що характеризується обігом повноцінних грошей та знаків вартості, обмінних на золото:

- а) ринкова;
- б) неринкова;
- в) металева;
- г) паперово-кредитна?

7. Вкажіть різновиди золотого монометалізму:

- а) золотодевізний стандарт;
- б) золотомонетний стандарт;
- в) система “кульгавої” валюти;
- г) золотозлитковий стандарт.

8. Як називається різновид інфляції, який характеризується її розвитком на фоні спаду виробництва:

- а) відкрита інфляція;
- б) стагфляція;
- в) гіперінфляція;
- г) скрита інфляція?

9. Вкажіть типи інфляції:

- а) повзуча;
- б) регульована;
- в) гіперінфляція;
- г) нерегульована.

10. Вкажіть соціальні наслідки інфляції:

- а) знецінення грошових заощаджень населення;
- б) порушення нормальної структури споживчого попиту;
- в) зростання безробіття;
- г) загострення платіжної кризи.

11. Біметалізм заснований на:

- а) оберненні повноцінних і неповноцінних грошей;
- б) використанні в якості грошового товару двох металів;
- в) наявність двох емісійних центрів;
- г) заміна повноцінних грошей знаками вартості.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

12. Кожному з позначених нижче положень, позначених цифрами, знайдіть відповідне, позначене літерою, поняття:

12.1. Зниження курсу іноземної валюти по відношенню до валют інших країн (раніше – до золота) – це ...;

12.2. Укріплення грошової одиниці країни (“засіб закреслення нулів”) - це...;

12.3. Анулювання сильно знеціненої грошової одиниці та введення нової валюти – це ...:

- а) нуліфікація;
- б) девальвація;
- в) деномінація.

13. Яку назву має антиінфляційна політика, пов’язана зі скороченням платоспроможного попиту через фінансові та грошово-кредитні механізми:

- а) політика доходів;
- б) політика витрат;
- в) дефляційна політика;
- г) політика керованого бюджету?

14. У виробничій сфері наслідками інфляції є:

- а) зниження продуктивності суспільної праці;
- б) скорочення інвестицій у виробництво;
- в) зростання рівня позичкового процента;
- г) загострення структурних диспропорцій в економіці.

15. Формами прояву інфляції можуть бути:

- а) галопуюча інфляція;
- б) відкрита інфляція;
- в) зниження курсу валюти;
- г) зниження купівельної спроможності грошей.

16. До якого типу грошових систем відносять сучасну грошову систему:

- а) металева;
- б) паперова;
- в) кредитна;
- г) паперово-кредитна?

17. Економічними передумовами для проведення грошової реформи є:

- а) бездефіцитність бюджету;
- б) збільшення імпорту порівняно з експортом;
- в) отримання зовнішніх позик;
- г) накопичення золотовалютних резервів.

18. Доповнити класифікацію типів грошових систем:

- а) ринкова, неринкова;
- б) регульована, саморегульована;
- в) металева, паперово-кредитна грошова система;
- г) .....

19. Кожному з поданих нижче положень, позначених цифрами, знайдіть відповідне, позначене літерою, поняття:

19.1. Політика, спрямована на зміну процентних ставок за позичками, які надаються комерційними банками в цілях впливу на попит і пропозицію позичкових капіталів у зв'язку зі змінами процентних ставок, – це...;

19.2. Збереження в центральному банку комерційними банками визначеної долі залучених коштів – це...;

19.3. Купівля чи продаж державних цінних паперів центрального банку – це...:

- а) дисконтна політика;
- б) операції на відкритому ринку;
- в) обов'язкове резервування ресурсів комерційних банків.

20. Проявом інфляції у грошовій сфері є:

- а) витіснення національної валюти іноземною;
- б) нестача грошової готівки;
- в) зріст структурних диспропорцій;
- г) заміна грошової форми оплати праці натуральною.

21. Назвіть тип грошової системи в залежності від діючого механізму регулювання валютних відносин:

- а) ринкова;
- б) регульована;
- в) замкнута;
- г) паперово-кредитна.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

22. Доповніть різновиди золотого стандарту:

- а) золотомонетний;
- б) золотозлитковий;
- в) .....

23. Кожному з поданих нижче положень, позначених цифрами, знайдіть відповідне, позначене літерою, поняття:

23.1. Грошова система, при якій немає валютних обмежень – це ...;

23.2. Грошова система, яка базується на функціонуванні повноцінних грошей – це ...;

23.3 Грошова система, при якій не існує обмежень функціонування грошей – це ...:

- а) грошова система відкритого типу;
- б) ринкова грошова система;
- в) саморегульована грошова система.

24. Який тип грошової системи характеризується наявністю обмежень функціонування грошей:

- а) ринкова;
- б) неринкова;
- в) паперово-кредитна;
- г) регульована?

25. Назвіть тип грошової системи в залежності від діючого механізму регулювання валютних відносин:

- а) ринкова;
- б) регульована;
- в) замкнута;
- г) паперово-кредитна.

26. Назвіть різновиди інфляції, які характеризуються її розвитком на фоні економічного спаду:

- а) відкрита інфляція;
- б) стагфляція;
- в) гіперінфляція;
- г) скрита інфляція.

27. Доповніть різновиди біметалізму:

- а) система паралельних валют;
- б) система подвоєної валюти;
- в) .....

28. Вкажіть складові грошового обігу, класифіковані за економічною роллю окремих стадій кругообігу коштів:

- а) готівковий обіг;
- б) безготівковий обіг;
- в) грошовий обіг;
- г) фінанси.

Питання до економічних диктантів

1. Які виділяють типи грошових систем за зв'язком з грошовими металами?
2. Що являє собою біметалізм?
3. Що являє собою монометалізм?
4. Дайте поняття золотомонетного стандарту.
5. Дайте визначення грошової системи.
6. Що являє собою золотозливковий стандарт?
7. Дайте поняття золотодевізного стандарту.
8. Назвіть три різновиди біметалізму.
9. Дайте поняття системи паралельної валюти.
10. Дайте поняття системи подвійної валюти.
11. Дайте поняття системи «кульгавої» валюти.
12. Дайте визначення інфляції.
13. Дайте визначення дефляції.
14. Наведіть поняття стагфляції.

ТЕМА 5. КРЕДИТНІ СИСТЕМИ

Мета заняття – з'ясувати зміст та мету кредитної системи, вивчити основні типи інструментів кредитної системи, механізм їх функціонування та взаємозв'язку.

Навчально-методичне забезпечення

Під час вивчення цієї теми слід звернути увагу на відмінності між категоріями “кредитна система” та “банківська система”.

Інституційний склад кредитної системи:

- банківська система;
- небанківські кредитно-фінансові установи;
- інвестиційні компанії;
- інвестиційні фонди;
- страхові компанії;
- пенсійні фонди;
- кредитні спілки;
- ломбарди;
- лізингові та факторингові компанії тощо.

Загальною ознакою установи, що належить до кредитної системи, є участь у кредитних відносинах (акумуляванні та перерозподілі позичкового капіталу) на постійних засадах. Студент повинен уміти навести приклади та бачити перспективу розвитку кредитної системи.

Під час вивчення теми слід звернути особливу увагу на банківську систему, яка є складовою частиною кредитної системи. Склад сучасної банківської системи такий.

Перший рівень: Центральний (емісійний) банк та його організаційна структура (в Україні – Національний банк України; Кримське Республіканське управління; обласні управління).

Другий рівень: ділові банки (в Україні – комерційні банки) із своєю організаційною структурою (філії, відділення).

Побудова банківської системи у кожній країні визначається національним законодавством з цих питань і може істотно розрізнятися в окремих країнах. Так, згідно із законодавством США, інвестиційні банки – не банки, як це трактується законодавством України, а, скоріше, інвестиційні компанії. Важливо зрозуміти ознаки, за якими до банків належать такі, що:

- приймають депозити;
- видають кредити;
- здійснюють розрахунки;
- мають обов'язкові резерви у центральному банку.

Вивчаючи цю тему, слід звернути особливу увагу на центральний банк як на головну ланку кредитної системи та на його функції. Головним завданням центрального банку є забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Це завдання реалізується шляхом виконання центральним банком його функцій.

Під час вивчення теми треба зрозуміти головні функції центрального банку:

- грошово-кредитне регулювання економіки;
- емісійна;
- “банк банків” та банкір уряду;
- банківський нагляд.

Вивчаючи функцію грошово-кредитного регулювання, треба зосередити увагу на інструментах грошово-кредитної (монетарної) політики центрального банку:

- обліковій ставці процента;
- нормі обов'язкового резервування коштів комерційних банків;

Національний банк України відповідно до своїх функцій здійснює такі операції:

- надає комерційним банкам кредити;
- веде рахунки банків-кореспондентів, здійснює розрахунково-касове обслуговування комерційних банків та інших кредитних установ;
- купує та продає цінні папери, що випускаються державою;
- надає кредити банкам під заставу цінних паперів;
- виступає гарантом кредитів, що надаються суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності;
- купує і продає іноземну валюту та платіжні документи в іноземній валюті;
- проводить операції з резервними фондами грошових знаків;
- організує інкасацію й перевезення грошових знаків та інших цінностей;
- здійснює інші операції відповідно до своїх функцій.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

У зв'язку з виконанням своїх функцій Національний банк України:

- бере участь у розробці основних напрямів розвитку народного господарства України, державного бюджету України, прогнозу грошових доходів і витрат населення;
- розробляє основні напрями єдиної грошово-кредитної політики;
- концентрує кредитні ресурси, створені за рахунок коштів статутного та інших фондів, республіканського бюджету, коштів на депозитних рахунках і коштів в обігу та в міжбанківських розрахунках, а також переданих за плату Ощадним банком коштів, які формуються за рахунок вкладів населення;
- на договірних засадах продає і купує кредитні ресурси;
- утворює фонд регулювання кредитних ресурсів банківської системи за рахунок частини залучених банками ресурсів і депозитів, визначає розміри формування цього фонду;
- проводить єдину кредитну політику в державі, установлює правила розрахунків і ведення касових операцій, порядок ведення обліку й звітності в банках, визначає розмір плати за залучені з інших банків ресурси, виходячи із загальної процентної політики;
- організує і здійснює касове виконання державного бюджету країн;
- зосереджує на рахунках своїх установ валютні кошти валютного фонду Кабінету Міністрів України, бере участь у розробці зведеного валютного плану, забезпечує проведення єдиної валютної політики, представляє інтереси України у відносинах з банками інших країн, у міжнародних банках, розробляє порядок і правила здійснення операцій в іноземній валюті, із золотом і дорогоцінними металами. Установлює офіційні курси іноземних валют до національної валюти, публікує ці курси в пресі, організує роботу валютної біржі;
- спільно з комерційними банками здійснює обслуговування державного боргу, виконує операції, пов'язані з розміщенням державних позик, їх погашенням і виплатою процентів з них;
- реєструє новостворені комерційні банки;

- дає дозвіл на створення комерційних банків за участю іноземних юридичних осіб та іноземних громадян;
- дає дозвіл комерційним банкам на відкриття їх філій і представництв як на території України, так і поза її межами;
- визначає порядок видачі ліцензій на проведення операцій комерційними банками;
- готує кадри для банківської системи у середніх спеціальних навчальних закладах, проводить перепідготовку банківських спеціалістів на договірних умовах;
- устанавлює комерційним банкам економічні нормативи.

Під час вивчення теми необхідно зосередити увагу на комерційних банках, їх видах, організації діяльності. Слід зрозуміти структуру банківської системи України. Крім того, потрібно знати класифікацію комерційних банків:

- за формою власності: державні, пайові та акціонерні, приватні (в Україні не створюються);
- за ознакою операцій, що здійснюються: універсальні, спеціалізовані, за кількістю ліцензій на конкретні види іноземного капіталу, з частково іноземним капіталом, з 100-відсотковим іноземним капіталом;
- за власною організаційною структурою: з філіями, без філій.

Слід знати, що комерційний банк набуває статусу юридичної особи з моменту його реєстрації Національним банком України.

Під час вивчення теми слід звернути особливу увагу на операції, що їх здійснюють комерційні банки України:

- залучення і розміщення грошових вкладів та кредитів;
- здійснення розрахунків за дорученням клієнтів, банків-кореспондентів та їх касове обслуговування;
- ведення рахунків клієнтів і банків-кореспондентів;
- фінансування капітальних вкладень за дорученням власників або розпорядників інвестиційних коштів;
- випуск платіжних документів і цінних паперів (чеків, акредитивів, акцій, облігацій, векселів тощо);
- купівля, продаж і зберігання платіжних документів, цінних паперів, а також операції з ними;
- видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі;

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

- придбання права вимоги щодо поставки товарів і надання послуг, прийняття ризику виконання таких вимог та інкасація цих вимог (факторинг);
- придбання за власні кошти засобів виробництва для передачі їх в оренду (лізинг);
- купівля в організацій і громадян та продаж їм іноземної валюти, що знаходиться на рахунках і вкладах;
- купівля і продаж в Україні й за кордоном монетарних металів;
- залучення і розміщення дорогоцінних металів на рахунки і вклади та інші операції з цими цінностями відповідно до міжнародної банківської практики;
- довірчі операції (залучення та розміщення коштів, управління цінними паперами тощо) за дорученням клієнтів;
- надання консультаційних послуг;
- проведення операцій з касового виконання державного бюджету за дорученням Національного банку України;
- здійснення інших операцій з дозволу Національного банку України.

Необхідно звернути увагу на небанківські кредитні установи, які існують в Україні, розібратися з їх роллю у нагромадженні та мобілізації грошового капіталу. Звернути увагу на учасників ринку цінних паперів, які створюють істотну конкуренцію банкам під час здійснення ними інвестиційних та довірчих операцій. Охарактеризувати роль контролюючих органів та макроекономічне значення регулювання діяльності інвестиційних фондів та компаній, довірчих товариств, страхувальників.

Слід запам'ятати, що основні форми діяльності небанківських кредитно-фінансових установ на ринку позичкових капіталів зводяться до акумуляції збережень населення, надання кредитів корпораціям та через облігаційні позички, іпотечних та споживчих позик.

Під час вивчення теми необхідно з'ясувати питання про стійкість банківської системи, тобто її здатність стабільно виконувати свої функції. Стійкість банківської системи забезпечується самими банками та з боку центрального банку. З цією метою Національний банк України встановлює для комерційних банків обов'язкові економічні нормативи.

Термінологічний словник

Актив банку – частина бухгалтерського балансу (ліва сторона), яка характеризує склад, розміщення і використання коштів банку, згрупованих за їх економічним значенням у процесі відтворення.

Активи високоліквідні – кошти та активи, які можуть бути легко трансформовані у наявні кошти.

Активи робочі банку – кошти на коррахунку, в касі, вкладені в майно, розміщені в інших банках, цінних паперах, надані кредити, інші кошти та інші активи, що дають прибуток банку.

Активні операції банку – фінансові операції з розміщенням вільних коштів з метою отримання прибутку. До активних операцій банку належать: надання кредитів та позичок, придбання цінних паперів, вкладення коштів у комерційні проекти, лізингові, факторингові операції, операції з векселями та інші.

Акціонерний капітал банку – сплачена частка основного капіталу, вкладеного в банк в обмін на вимогу щодо частки в будь-яких майбутніх прибутках, які розподіляються у формі дивідендів. Основними формами акціонерного капіталу в порядку черговості висунення вимог до прибутку, що розподіляється, є привілейовані та прості акції. Використовується також для позначення статті в пасиві балансу, що вказує суму, яку внесли акціонери і яка разом з нерозподіленим прибутком та іншими фондами становить власний капітал.

Балансовий прибуток банку – загальна сума прибутку від усіх видів діяльності банку, яка відображається в балансі. Складається з прибутку від операційної діяльності та надходжень і збитків від позареалізаційних операцій.

Банк – кредитна установа, яка мобілізує кошти, надає їх у позичку, здійснює розрахунки між економічними суб'єктами.

Банківська ліквідність – здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань. Визначається збалансованістю між строками і сумами погашення активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

Банківська операція – діяльність, пов'язана з виконанням його специфічно банківських функцій. Коло банківських операцій в Україні виключно визначене законодавством.

Банківська система – організаційна сукупність різних видів банків у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в цілком визначений історичний період.

Банківські ресурси – сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні банку та використовуються ним для здійснення кредитних та інших активних операцій.

Великий кредит – сукупність позик, що є у комерційного банку стосовно одного позичальника, яка перевищує 10% власних коштів (капіталу) банку.

Власні кошти банку – сукупність різних за призначенням фондів, які забезпечують економічну самостійність і стабільність банку.

Дворівнева банківська система – банківська система, в якій емісійно-організаційні банківські функції відокремлені від інших і реалізуються в так званому першому (верхньому) рівні банківської системи.

Депозит банківський – грошові кошти фізичних і юридичних осіб або цінні папери, які передані на зберігання до банку за відповідну плату.

Залучені кошти банку – сукупність коштів, які акумулюються банком на різних рахунках клієнтів у вигляді депозитів, або придбані на грошовому ринку міжбанківські кредити чи централізовані ресурси.

Інвестиційні компанії – різновид кредитно-фінансових інститутів, які випускають і продають власні цінні папери, в основному дрібним індивідуальним інвесторам. На отримані кошти купують цінні папери підприємств і банків, забезпечуючи своїм акціонерам дохід у вигляді дивідендів за акціями інвестиційних компаній.

Camel – одна з рейтингових банківських систем: так називається за першими (англійськими) літерами складових показників – капітал, активи, менеджмент, дохідність, ліквідність.

Комерційний банк – банківська установа, яка належить до другого рівня банківської системи України.

Кредити безнадійні – прострочені від 60 до 180 днів незабезпечені кредити і недостатньо забезпечені кредити, прострочені понад 180 днів.

Кредити небезпечні – прострочені від 30 до 60 днів незабезпечені кредити; прострочені від 60 до 180 днів недостатньо забезпечені кредити, а також прострочені понад 180 днів забезпечені кредити.

Кредити нестандартні – кредити, пролонговані більш ніж 2 рази або із загальним строком пролонгації понад 6 місяців; прострочені до 60 днів і забезпечені кредити, а також прострочені до 30 днів недостатньо забезпечені кредити.

Кредити стандартні – кредити, незалежні від виду забезпечення, строк погашення яких не настав; кредити, за якими своєчасно і в повному обсязі погашається основний борг, включаючи кредити, пролонговані в установленому порядку, але не більше двох разів, із загальним строком пролонгації не більше 6 місяців.

Кредити сумнівні – прострочені до 30 днів незабезпечені кредити; прострочені від 30 до 60 днів недостатньо забезпечені кредити, а також прострочені від 60 до 180 днів забезпечені кредити.

Кредитна система – сукупність установ, які реалізують кредитні відносини у конкретній державі.

Кредитна спілка – громадська організація, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування.

Кредитне товариство – установа, що утворена для задоволення потреб у кредиті її членів (кооперативів, орендних підприємств, підприємств малого і середнього бізнесу, фізичних осіб).

Кредитний ризик – ризик несплати позичальником основного боргу та відсотків, що належать кредитору.

Кредитний портфель – сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання прибутку. Банк може видавати кредити безпосередньо, укладаючи угоду з позичальником, або купувати позику чи частину позики, яка була видана іншим кредитором, шляхом укладання угоди з позичальником. Надання

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

кредиту може відбуватись у формі позик, простих векселів, підтверджених авансів, векселів, строк сплати яких вже настав, рахунків факторингу, овердрафтів, короткострокових комерційних векселів, банківських акцептів та інших подібних зобов'язань. Кредитний портфель включає агреговану балансову вартість усіх кредитів, у т.ч. і прострочених, пролонгованих та сумнівних до повернення кредитів. Кредитний портфель не включає в себе відсотки, які нараховані, але ще не сплачені, не профінансовані, зобов'язання видати кредит, кредитні лінії, які ще не списані, гарантії та акредитиви, депозити в інших банках.

Кредитно-інвестиційний портфель – сукупність усіх позичок, наданих банком, та придбаних цінних паперів.

Кредитоспроможність – наявність передумов для отримання кредиту та здатність повернути його. Визначається показниками, які характеризують позичальника: його акуратністю при розрахунках за раніше отримані кредити, його поточним фінансовим станом, здатністю в разі необхідності мобілізувати кошти із різних джерел.

Ланка кредитної системи – група установ кредитної системи, яка функціонує за однаковими принципами чи реалізує єдину групу кредитних відносин (банки, інвестиційні компанії, страхові компанії).

Лізингові компанії – організації, які купують предмети довгочасного кредитування (машини, обладнання, транспортні засоби тощо) і надають їх у довгострокову оренду (на 5–8 років і більше) фірмі-орендарю, яка поступового сплачує лізинговій компанії вартість взятого в оренду майна.

Ліквідність банку – спроможність банку з точки зору виконання як звичайних, так і непередбачених зобов'язань.

Ломбард – спеціалізована небанківська кредитна установа, яка видає позички під заставу рухомого майна.

Маржа банківська – різниця між курсами валют, цінних паперів за відсотковими ставками й іншими показниками.

Небанківські фінансово-кредитні інститути – фінансові посередники, діяльність яких не пов'язана з базовими операціями грошового ринку.

Нецінова конкуренція – конкуренція за кредитні ресурси та кредитні вкладення між фінансовими інститутами, що виконують неоднорідні за характером операції, за якими не можна порівняти ціну (наприклад, страхування та інвестування на ринку цінних паперів).

Облікова ставка НБУ – величина плати (у процентах), що стягується Національним банком України за проведення операції з кредитування комерційних банків шляхом рефінансування їхніх активних операцій (обліковий кредит).

Обов'язкові банківські резерви – сума грошових коштів, яку повинні постійно зберігати комерційні банки на своїх рахунках в центральному банку. Визначаються у вигляді норми в процентах до банківських пасивів.

Овердрафт – дебетове сальдо за контокорентним рахунком, з яким погодився банк, різновид кредиту.

Пасив банку – одна з двох частин бухгалтерського балансу (права сторона), в якій на певну дату в грошовому виразі відображені джерела утворення коштів банку.

Пасивні операції банків – операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси для здійснення активних операцій.

Пенсійні фонди – державні чи приватні організації, що утворюються для забезпечення населення коштами на період після виходу на пенсію (виплати пенсій). Вони утворюються за рахунок внесків працюючих та підприємців, володіють досить значними сумами грошових коштів, якікладають в акції та облігації різних підприємств.

Платоспроможність – здатність юридичної чи фізичної особи своєчасно та повністю виконати свої платіжні зобов'язання.

Позичальник – фізична чи юридична особа, яка може отримати в тимчасове користування кошти на умовах повернення, платності, строковості.

Процентний ризик – ризик змін процентних ставок, що негативно позначається на прибутку банку.

Рейтинг банку – показник, за яким проводиться порівняння банків за допомогою обраних критеріїв.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

Рефінансування – погашення старої заборгованості шляхом випуску нових позик, головним чином заміною короткострокових зобов'язань довгостроковими цінними паперами.

Ризик банківський – можливість понесення втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин.

Ризик відсотковий – небезпека втрат банку через перевищення відсоткових ставок, що виплачуються за залученими коштами, над ставками за наданими позичками.

Ризик ліквідності – ризик, при якому в банку виявиться недостатньо грошових коштів для виконання платіжних зобов'язань у встановлені строки.

Спеціалізовані кредитно-фінансові інститути – це установи, діяльність яких орієнтується на обслуговування певних типів клієнтури або поширюється на такі сфери кредитування, які є ризиковими для приватних банків.

Статутний фонд – сукупність власних коштів акціонерів або пайових внесків засновників (учасників) у грошовій формі, які надаються ними у постійне розпорядження банку.

Страхова компанія (страховик) – установа, яка спеціалізовано займається реалізацією відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб під час настання окремих подій (страхових випадків) за рахунок грошових коштів, що акумулюються із отриманих ними страхових внесків (страхових премій).

Трансформаційна функція банківської системи – можливість змінювати (трансформувати) строки грошових капіталів, їх розміри та фінансові ризики шляхом мобілізації грошових коштів одних суб'єктів ринку і передачі їх різними способами іншим суб'єктам.

Факторинг – придбання права на стягнення боргів (купівля дебіторів).

Факторингові компанії – організації, які купують дебіторську заборгованість клієнтів, пов'язану з постачанням товарів або наданням послуг.

Фінансові компанії – компанії, які спеціалізуються на кредитуванні продажу споживчих товарів, а також надають комерційні кредити (близько 80% усіх активів).

Центральний банк – банк першого рівня в дворівневій банківській системі.

Якість активів банку – спроможність забезпечити повернення активів, аналіз позабалансових рахунків, а також вплив наданих проблемних кредитів на загальний фінансовий стан банку.

Якість управління банком – оцінка методів управління банком з точки зору ефективності діяльності, установленого порядку праці, методів контролю дотримання існуючих нормативних актів та чинного законодавства.

Питання для теоретичної підготовки

1. Що таке кредитна система? У чому полягає її необхідність?
2. Які причини виникнення банків?
3. За якими принципами будується дворівнева банківська система?
4. Яка структура сучасної банківської системи, які ланки її утворюють?
5. Яку роль відіграє центральний банк в економіці країни?
6. Який механізм реалізації грошово-кредитної політики центрального банку? Які функції центрального банку?
7. Як трансформувалися функції банків у зв'язку з побудовою ринкового господарства в Україні?
8. Які функції виконують комерційні банки?
9. Які особливості прояву функції центрального банку України в сучасних умовах?
10. Чому виникла необхідність у нагляді центральних банків за діяльністю комерційних банків?
11. Які форми та методи нагляду центральних банків за діяльністю комерційних банків ви знаєте?
12. Яка структура сучасного комерційного банку?
13. Які існують види парабанківських установ? Які операції вони здійснюють?
14. Які спільні та відмінні риси діяльності парабанківських установ та комерційних банків?
15. Які функції виконують парабанківські установи?
16. Яку роль відіграють парабанківські інститути на фінансовому ринку?

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

17. Що таке міжбанківські об'єднання?
18. Чим відрізняються асоціативні й корпоративні банківські об'єднання?

Теми рефератів

1. Банківська система України.
2. Центральний банк, його функції та роль.
3. Комерційні банки України.
4. Небанківські фінансово-кредитні установи в Україні.
5. Грошово-кредитна політика центрального банку держави.

Тести для самоконтролю

1. До банків другого рівня відносять:
  - а) центральний банк;
  - б) кредитні союзи;
  - в) ощадні каси;
  - г) комерційні банки.

2. Вкажіть інструменти грошово-кредитної політики центрального банку:
  - а) облікова ставка;
  - б) операції на відкритому ринку;
  - в) зміна норм обов'язкових резервів;
  - г) інвестиційна політика.

3. Доповніть фінансово-кредитні заклади небанківського типу:
  - а) страхові, інвестиційні, фінансові, фінансові, лізингові компанії;
  - б) пенсійні, благодійні фонди;
  - в) ломбарди;
  - г) .....

4. Назвіть типи побудови банківської системи:
  - а) централізована;
  - б) однорівнева;
  - в) децентралізована;
  - г) дворівнева.

5. Функція центрального банку як “банку банків” означає:
- а) обслуговування центральним банком внутрішнього державного боргу;
  - б) кредитування комерційних банків;
  - в) організацію міжбанківських розрахунків;
  - г) інкасація готівкової грошової виручки.
6. Вкажіть функції центрального банку:
- а) емісійна;
  - б) “банк банків”;
  - в) “банкір уряду”;
  - г) кредитування підприємств.
7. Вкажіть ланки кредитної системи:
- а) банківська система;
  - б) грошова система;
  - в) валютна система;
  - г) парабанківська система.
8. Доповніть типи банківської системи:
- а) розподільчо-централізована;
  - б) ринкова;
  - в) .....
9. До закладів парабанківської системи відносять:
- а) комерційні банки;
  - б) лізингові компанії;
  - в) пенсійні фонди;
  - г) центральний банк.
10. Операції на відкритому ринку як інструменти грошово-кредитної політики центрального банку - це:
- а) операції центрального банку з продажу чи купівлі іноземної валюти;
  - б) операції з покупівлі-продажу державних цінних паперів;
  - в) операції, пов’язані з кредитною емісією;
  - г) розміщення центральним банком облігацій зовнішньої позики.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

11. Кредитна експансія – це:

- а) скорочення кредитних відносин;
- б) розміщення кредитних відносин;
- в) вибіркоче регулювання окремих сфер кредитних відносин;
- г) втручання однієї держави в кредитну сферу іншої держави.

12. Доповніть елемент кредитної системи як сукупності кредитних закладів:

- а) центральний банк;
- б) комерційний банк;
- в) .....

13. Емісійна функція центрального банку одночасно стосується:

- а) випуску банкнот;
- б) випуску векселів;
- в) випуску депозитних грошей;
- г) випуску іноземних валют.

14. Джерелом формування позичкового капіталу є:

- а) капітал;
- б) процент;
- в) нерозподілена частина прибутку;
- г) усі відповіді вірні;
- д) усі відповіді невірні.

15. Зміна строків погашення кредиту – це:

- а) кредитна експансія;
- б) кредитна рестрикція;
- в) конверсія позичкової заборгованості.

16. У чому полягає головне завдання цінних паперів:

- а) обслуговувати комерційні банки;
- б) контролювати, чи дотримуються комерційні банки вимог чинного законодавства;
- в) забезпечити сталість національних грошей;
- г) забезпечити фінансове обслуговування уряду?

17. Який центральний банк краще виконує своє головне завдання:

- а) який знаходиться у підпорядкуванні уряду;
- б) який не знаходиться у підпорядкуванні уряду;
- в) незалежний від органів виконавчої влади?

18. Які з названих функцій виконує банк банків:

- а) кредитує уряд;
- б) здійснює розрахунково-касове обслуговування комерційних банків;
- в) зберігає золотовалютний запас країни;
- г) здійснює валютне регулювання?

19. Які кредитні установи беруть участь в емісії депозитних грошей:

- а) центральний банк;
- б) трастові компанії;
- в) страхові компанії;
- г) комерційні банки?

20. Для чого центральний банк купує валюту на валютному ринку:

- а) щоб знизити курс іноземної валюти;
- б) щоб підвищити курс національної валюти;
- в) щоб підвищити курс іноземної валюти;
- г) щоб поповнити золотовалютний запас?

21. Вкажіть, які з названих положень, що діють в Україні, відносять до основних передумов видачі банківської ліцензії:

- а) згода місцевих органів влади;
- б) наявність бізнес-плану;
- в) відсутність в даному регіоні інших банків.

22. На які з названих цілей грошово-кредитної політики впливають її інструменти безпосередньо та опосередковано:

- а) на стратегічні;
- б) на тактичні;
- в) на проміжні?

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

23. Які операції на відкритому ринку здійснюватиме центральний банк, якщо йому потрібно буде зменшити масу грошей в обігу:

- а) купувати ломбардні позички;
- б) видавати ломбардні позички;
- в) підвищувати ставку облікового процента;
- г) продавати облігації державної позики?

24. Якщо центробанк оголошує про продаж державних цінних паперів, що відбудеться з попитом на них:

- а) знизиться;
- б) підвищиться;
- в) залишиться незмінним?

25. Якщо центробанк підвищує облікову ставку, як зміняться темпи зростання грошової маси:

- а) знизяться;
- б) збільшаться;
- в) залишаться незмінними?

26. Чим відрізняється діяльність ощадних банків від діяльності комерційних банків:

- а) набором операцій, які вони виконують;
- б) орієнтацією на обслуговування фізичних осіб;
- в) відсутністю в переліку цілей;
- г) досягнення максимального прибутку.

Питання до економічних диктантів

1. Чому для практики має важливе значення чітке розмежування понять “банки” і “небанківські фінансові інститути”?

2. Яке з названих визначень ви вважаєте правильним і чому:

- а) банк – це посередник грошового ринку;
- б) банк – це підприємство, що виготовляє гроші;
- в) банк – це і посередник і підприємство?

3. Що спільного ви знаходите у функціях комерційних та центральних банків?

4. Що таке обов’язкові резерви? Яке їх призначення?

ТЕМА 6. ВАЛЮТНІ ВІДНОСИНИ ТА ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ

Мета заняття – з'ясувати сутність, структуру та особливості прояву валютних відносин; визначити перелік функцій, що виконують суб'єкти валютних відносин; засвоїти особливості формування валютної системи.

Навчально-методичне забезпечення

Під час опрацювання теми слід звернути увагу на те, що основним елементом зовнішньоекономічної діяльності є валютні відносини, які виникають при функціонуванні грошей в міжнародному обігу. Економічні зв'язки на світовому ринку прямо й безпосередньо залежать від розвитку поділу праці й формування спеціалізації та кооперування виробництва. Завдяки цьому формуються такі об'єктивні взаємозалежності та взаємодоповнення національних економік, за яких вони втрачають свою самостійність і перетворюються на інтегральні частини єдиного структурно цілісного міжнародного економічного організму.

Реалізація еквівалентності міжнародного обміну товарів та послуг можлива лише за умови функціонування на світовому ринку загального, інтернаціонального за змістом вартісного еквівалента. Коли гроші обслуговують міжнародні економічні відносини і використовуються як міжнародна розрахункова одиниця чи міжнародний засіб обігу й платежу, вони реалізують себе у функціях світових грошей. Функціональною формою останніх є валюта.

Протягом тривалого часу в ролі світових грошей завдяки своїм якостям виступало золото. Базою вартісних відносин була національна вартість, що формувалася в межах кожної окремої країни. Але золото поступово втратило свої монетарні функції.

Спочатку відбулася демонетизація золота на рівні функціонування національних грошей, а згодом і міждержавних відносин. Змінюється природа і функціональна роль світових грошей. Вони перетворюються на самостійну грошову форму та є матеріальним носієм інтернаціональної вартості. Національні гроші втрачають свою самостійність при обслуговуванні міжнародних відносин, але продовжують весь комплекс функцій, пов'язаних з обслуговуванням обігу товарів і послуг на внутрішньому ринку.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

Головним призначенням світових грошей стає виконання функції інтернаціональної міри вартості, за якою порівнюються не безпосередньо вартості окремих товарів, а купівельні спроможності національних валют. Таким чином, вони поєднують національні грошові знаки вартості.

Поняття “валюта” в широкому розумінні означає грошову одиницю будь-якої країни, а також використовується для визначення коштів, виражених у грошових одиницях тільки іноземних держав або міжнародних кредитних організацій.

Валюту можна поділити залежно від: емітента, функціональної структури, режиму використання.

Нині ключові позиції у системі міжнародних валютних відносин займають колективні валюти – це форма світових грошей, позбавлених товарної основи. Інституційною підвалиною, що забезпечує можливість застосування колективних валют, є утворення і функціонування міжнародних валютних союзів. У межах окремих союзів колективні валюти використовуються не тільки як міжнародна інтернаціональна міра вартості, шляхом зіставлення валютних курсів, а й як міжнародний платіжний засіб і засіб нагромадження.

Сформувалось декілька видів міжнародних колективних валют:

СДР – спеціальні права запозичення, введені в систему розрахунків МВФ з 1 січня 1970 р.;

євро – Європейська валютна одиниця, функціонує з січня 1999 р. в рамках валютної системи “Спільного ринку”.

Подібні за призначенням колективні валюти працюють у межах угруповань окремих країн, що здобули політичну незалежність після краху колоніальної системи.

Вартісний еквівалент євро і СДР визначається на базі відповідно. Вміст кошика періодично переглядається.

При зовнішньоекономічній діяльності практично завжди постає потреба в обміні однієї національної валюти на іншу. Саме тому органи влади кожної держави встановлюють валютний курс – співвідношення між грошовими одиницями двох сторін, яке використовується для обміну валют під час здійснення валютних та інших економічних операцій. Інакше кажучи, валютний курс – це ціна грошової одиниці, виражена у валюті іншої країни або в міжнародних розрахункових одиницях.

Валютний курс в умовах ринкової економіки є звичайним критерієм умов обміну, оскільки ціна формується залежно від попиту та пропозиції.

Основними сферами використання валютного курсу є купівля або продаж валюти у зв'язку з експортом товарів і послуг, притоком у країну капіталів та кредитів, наданням кредитів іншим країнам та вивезенням за кордон капіталів.

Необхідність установлення валютного курсу пояснюється тим, що національна валюта за межами внутрішнього ринку не може виступати законним купівельним та платіжним засобом. Саме тому об'єктивне визначення валютного курсу має важливе значення для забезпечення безпечних і взаємокорисних операцій різних країн.

Існує кілька різновидів валютного курсу. Відповідно до чинних в окремих країнах нормативів курси іноземних валют встановлюються їх котируванням. Котирування – це визначення офіційними державними органами (центральною банком чи іншою фінансовою установою) курсу (ціни) іноземної валюти.

Котирування буває прямим та зворотним.

Пряме котирування визначає кількість національної валюти на одиницю іноземної. Як правило, базою котирування є долар США. У вигляді прямого котирування офіційно визначаються курси більшості валют світу.

Непряме (зворотне) котирування визначає кількість іноземної валюти на одиницю національної валюти.

При котируванні валют указується курс продавця, за яким банки продають валюту, і курс покупця, за яким банки купують валюту. Котирування може бути обов'язковим для суб'єктів валютних операцій або суто номінальним – орієнтовним.

Базою визначення валютних курсів є співвідношення купівельної спроможності різних національних валют. Співвідношення купівельної спроможності валют стосовно певної групи товарів і послуг у двох країнах – країні А і країні В – визначає паритет купівельної спроможності.

В Україні використовуються валютні курси іноземних валют, виражені у валюті України, курси валютних цінностей, виражені в іноземних валютах, а також у розрахункових (клірингових) одиницях. Ці курси встановлює Національний банк України на основі результатів торгів валютними цінностями на міжбанківській валютній біржі України. Крім того, НБУ може встановлювати

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

інші способи визначення курсів валютних цінностей, виражених у розрахункових одиницях, а також у неконвертованих іноземних валютах.

В умовах золотого стандарту рівень валютних курсів визначався рівнем золотого паритету валют – співвідношенням кількості чистого золота, що міститься в грошовій одиниці іншої держави, тобто співвідношенням їх золотого вмісту. При цьому відхилення валютного курсу від золотого паритету були незначними. Вони обмежувалися лише вартістю витрат на перевезення золота з однієї країни до іншої.

Після краху золотого стандарту та переходу до паперово-грошових систем валютні курси почали наближено відхилятися від золотих паритетів.

На валютний курс в умовах паперово-кредитних систем впливає цілий ряд факторів: зміни попиту та пропозиції іноземної валюти в країні, яка залежить від стану платіжного балансу; знецінення паперових грошей усередині країни, різниця у рівнях відсоткових ставок у різних країнах, спекулятивні валютні операції, державне регулювання; політична та економічна ситуація в країні, ступінь довіри до національної валюти.

Класифікувати валютні курси можна як фіксовані й плаваючі. Фіксовані курси визначалися на основі золотого паритету або на договірній основі. Після 1976 р. фіксовані курси були скасовані й уведений режим плаваючих курсів. Режим “вільного плавання” встановлюють лише найсильніші валюти, валютні курси яких формуються самостійно на ринку під впливом попиту та пропозиції. Такими валютами є долар США, англійський фунт стерлінгів, японська ієна та деякі інші. Інші країни прив’язують свої валюти до “вільно плаваючих” або до “валютних кошків”. При цьому держави з такою валютою намагаються впливати на її курс методом валютної інтервенції.

Нестабільність валютних курсів в умовах паперово-кредитних систем негативно впливає на розвиток зовнішньоекономічних зв’язків. Зниження валютного курсу вигідне експортерам, та, відповідно, погіршує імпортні можливості країни. При підвищенні валютного курсу, навпаки, дорожчає експорт.

Можливість купівлі та продажу іноземної валюти за національну передбачена конвертованістю. Конвертованість характеризується здатністю вільного обміну національної грошової одиниці на інші валюти і навпаки, без прямого втручання держави в цей про-

цес. Конвертованість є атрибутом ринкової економіки і тому виходить за рамки валютних відносин. Таким чином, конвертованість передбачає відкритість економіки, лібералізацію зовнішньої торгівлі, вільну міграцію капіталу тощо. У сучасних умовах вона є однією з ланок валютної політики й визначається інституційними нормами.

Розрізняють повну та часткову, зовнішню та внутрішню конвертованість.

Основними чинниками неконвертованості національної валюти є спад виробництва, завищений валютний курс, національні внутрішні ціни. Саме тому національну валюту можна зробити конвертованою тільки завдяки глибинним перебудовам у бюджетній, емісійній та кредитній системах певної країни.

Вивчаючи тему, необхідно зосередити свою увагу на тому, що невід'ємною ланкою міжнародної валютної системи є валютний ринок, який надає функціонуванню валютних відносин реального економічного змісту.

Сучасний валютний ринок являє собою розгалужену систему механізмів, функціонування яких покликане забезпечити операції з валютою для обслуговування міжнародних платежів. Іншими словами, валютний ринок – це вся сукупність конверсійних та депозитно-кредитних операцій в іноземних валютах, що здійснюються між контрагентами – учасниками валютного ринку за ринковим курсом або відсотковою ставкою.

Головна відмінність конверсійних (обмінних) операцій від депозитно-кредитних полягає в тому, що перші не мають тривалості в часі, тобто здійснюються в певний момент часу, тоді як депозитні операції мають тривалість у часі й різну строковість.

Функціональне призначення валютного ринку полягає в забезпеченні реальної свободи вибору й дій власника валюти. Визначальною мотивацією дій суб'єктів валютного ринку є отримання доходу. Тому валютному ринку притаманні атрибути будь-якого ринку: конкуренція, ризик.

Валютний ринок поряд з дією ринкових регуляторів у певних межах є інституційно-регульованим.

Валютні ринки можна класифікувати за такими ознаками:

- за видом операцій: наприклад, існує світовий ринок конверсійних операцій (на ньому можна виділити ринки обмінних операцій типу долар/марка або долар/єна), а також світовий ринок депозитних операцій;

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

- за територіальною ознакою, як правило, виділяють такі великі ринки: європейський, північноамериканський, далекосхідний. У них, у свою чергу, виділяють великі міжнародні валютно-фінансові центри: у Європі – Лондон, Цюрих, Франкфурт-на-Майні, Париж тощо; у Північній Америці – Нью-Йорк; в Азії – Токіо, Сінгапур, Гонконг.

Слід сказати також про існування національних валютних ринків (наприклад, валютний ринок України) з широким комплексом валютних операцій.

Як про перетин територіальних ринків та ринків за видом операцій можна говорити, наприклад, про існування європейського ринку доларових депозитів або азіатського ринку конверсійних операцій типу фунт стерлінгів/японська ієна.

Довідка. Обсяги операцій світового валютного ринку постійно зростають. Це пов'язано з розвитком світової торгівлі та скасуванням валютних обмежень у багатьох країнах. За даними Банку міжнародних розрахунків (м. Базель) щоденний обсяг конверсійних операцій у світі становив у 1989 р. 932 млрд доларів США, а у грудні 1993 р. вже перевищив 1100 млрд доларів і продовжує щорічно збільшуватись приблизно на 5–7 відсотків. На Лондонський ринок припадає близько 480 млрд доларів щоденного обігу, Нью-Йорк обмінює приблизно 220 млрд, Токіо – приблизно 170 млрд доларів. Набагато скромніші обсяги торгівлі валютами в менш великих центрах: у Сінгапурі – 90 млрд доларів, Франкфурт-на-Майні – близько 60 млрд доларів.

Розрізняють національні й міжнародні грошові ринки. На національному грошовому ринку країни комерційні банки – власники національної валюти проводять розміщення депозитів у валюті своєї країни (наприклад, у Великобританії банки проводять операції у фунтах стерлінгів, в Україні – розміщують та залучають кошти у гривнях).

На відміну від національних, на міжнародних грошових ринках операції відбуваються у валютах, відмінних від національних валют. Наприклад, в Європі відбуваються операції, пов'язані з розміщенням доларів, які є грошовою одиницею США. Ці кошти мають назву євродоларів.

На сьогоднішній день у світі існує єдиний міжнародний грошовий ринок, де торгують коштами в основних конвертованих валютах – доларах США, англійських фунтах стерлінгів, японських

іенах та ін. однак головною валютою, в якій відбувається майже 90% депозитних операцій на міжнародних грошових ринках, є американський долар.

Згрупований перелік суб'єктів валютних відносин з розшифровкою головних функцій подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Перелік функцій, що виконують суб'єкти валютних відносин

Суб'єкт	Функція
1. Комерційні банки	Здійснюють основний обсяг валютних операцій. Банки акумулюють (через операції з клієнтами) сукупні потреби ринку у валютних конверсіях, а також у залученні (розміщенні) коштів та виходять з ними на інші банки. Крім задоволення заявок клієнтів банки можуть проводити операції і самостійно за рахунок власних коштів
2. Центральні банки	Управління валютними резервами, проведення валютних інтервенцій, які впливають на рівень обмінного курсу, регулювання рівня відсоткових ставок з вкладень на світові валютні ринки. Найбільш впливові: ФРС, США, Бундесбанк (Німеччина), Банк Англії.
3. Великі міжнародні банки	Є провідними споживачами валютного ринку та здійснюють найбільший вплив (Deutsche Bank, Barclays Bank, Union Bank, Manhattan Bank та ін.)
4. Фірми, що здійснюють зовнішньо-торговельні операції	Мають стабільний попит на іноземну валюту (імпортери) і пропозицію іноземної валюти (експортери), а також розміщують і залучають вільні валютні залишки у короткострокові депозити. Прямого доступу на ринок не мають
5. Компанії, що здійснюють закордонні вкладення активів	Міжнародні інвестиційні фонди: здійснюють політику диверсифікованого управління портфелем активів, вкладаючи кошти в цінні папери держави й корпорації будь-яких країн

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

Продовження таблиці

Суб'єкт	Функція
6. Валютні біржі	У деяких країнах з перехідною економікою діють валютні біржі, у функції яких входить здійснення обміну валют для юридичних та фізичних осіб та формування ринкового валютного курсу. Держава, як правило, активно регулює рівень обмінного курсу, користуючись компактністю біржового ринку
7. Валютні брокерські біржі	Зводять покупців та продавців іноземної валюти і здійснюють між ними конверсійні або депозитно-кредитні операції. За посередництво стягують брокерську комісію у вигляді відсотка від суми угоди

На фінансовому ринку України також відбувається торгівля міжбанківськими депозитами в іноземних валютах, головним чином, у доларах США. Однак є певна особливість: переважна більшість українських комерційних банків на міжнародних грошових ринках є чистими кредиторами іноземних валют. Вони можуть розміщувати валютні депозити в іноземних банках за кордоном, але залучати кошти в міжбанківські депозити можуть тільки в Україні.

Ця ситуація пов'язана з тим, що операціям із залучення і розміщення коштів притаманний різний ступінь ризику.

Термінологічний словник

Валюта – грошова одиниця, що використовується у функціях світових грошей.

Валютна інтервенція – операції щодо купівлі та продажу власної валюти або конкурентної – іншої держави.

Валютна система – державно-правова форма організації міжнародних валютних відносин між державами.

Валютне котирування – визначення і встановлення курсу іноземної валюти до національної.

Валютне регулювання – сукупність заходів, що реалізуються міжнародними організаціями, державою у сфері валютних відносин.

Валютний курс – ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошовій одиниці іншої країни.

Валютний ринок – сукупність обмінних та депозитно-кредитних операцій в іноземних валютах, які здійснюються між юридичними та фізичними особами за ринковим курсом або процентною ставкою.

Валютні відносини – відносини, що виникають під час функціонування грошей у міжнародному обігу.

Валютні обмеження – законодавчо визначені обмеження на здійснення валютних операцій в країні (для певних груп економічних суб'єктів, для певних видів операцій, валют тощо).

Валютні операції – операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності.

Девальвація – зниження обмінного курсу національної валюти відносно іноземних валют.

Конвертованість – здатність до вільного використання валюти для будь-яких операцій та обміну на інші валюти.

Міжнародна резервна валюта – валюта, що використовується для покриття дефіциту платіжного балансу, надання позик, кредиту, фінансування допомоги тощо. Її головною функцією є створення валютних державних резервів.

Міжнародна торгова валюта – валюта, що використовується для оцінки міжнародних торговельних операцій (експорт й

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

імпорт товарів, послуг, капіталу), або валюта як товар, що є предметом купівлі-продажу.

Питання для теоретичної підготовки

1. Чим поняття «валюта» відрізняється від поняття «гроші»?
2. Чи правомірно валюту ототожнювати з грошима у функції світових грошей? Обґрунтуйте свою відповідь.
3. Поясніть поняття «валютні відносини» і назвіть їх учасників (суб'єктів). Чи обмежуються валютні відносини тільки зовнішньо-економічними відносинами?
4. Що таке конвертованість валюти, які види конвертованості валюти ви знаєте?
5. Які чинники впливають на величину валютного курсу та викликають його коливання?
6. Які види курсової політики ви знаєте? До яких наслідків приводить кожний із напрямів курсової політики?
7. Що таке валютний ринок, які види валютних ринків ви знаєте? У чому полягають переваги децентралізованого валютного ринку перед централізованим?
8. Що таке «валютна система», «валютна політика», «валютне регулювання»?
9. Назвіть основні інструменти валютної політики. Чому серед них є інструменти грошово-кредитної політики?
10. Що таке валютні обмеження і коли вони широко застосовуються?
11. Що таке платіжний баланс? Які статті платіжного балансу автоматично не урівноважуються? За рахунок яких джерел здійснюється балансування платіжного балансу?
12. У чому полягає специфіка золота як резервного активу? Які воно містить у собі ризики?
13. Для чого створений Європейський центральний банк?
14. Що таке євро? Які цілі введення в обіг євро?
15. Визначте поняття та економічну сутність валютного курсу.
16. Як визначався валютний курс за умов золотого стандарту?
17. Які ви знаєте сучасні типи режимів валютних курсів?
18. Якими методами здійснюється регулювання валютних курсів?

19. У чому різниця між поняттями «міжнародний ринок грошей» та «міжнародний ринок капіталів»?

20. Що означають поняття «євроринок», «євровалюта», «євродолари»?

Теми рефератів

1. Сутність, призначення та специфічні ознаки валюти.
2. Платіжний баланс та оптимізація золотовалютних резервів у механізмі валютного регулювання.
3. Розуміння механізму функціонування світової та міжнародних валютних систем.
4. Роль міжнародних ринкових грошей і капіталів у міжнародних валютних відносинах.
5. Проблеми та перспективи при визначенні валютного курсу в Україні.
6. Особливості формування валютної системи України.

Тести для самоконтролю

1. Валютними цінностями можуть виступати:
  - а) платіжні документи іноземного походження;
  - б) акції, якщо перетинають митний кордон;
  - в) облігації, які переходять у власність нерезидентів усередині країни.
  - г) усі відповіді вірні.
2. Грошові кошти, формування та використання яких прямо чи опосередковано пов'язано із зовнішньоекономічними відносинами це:
  - а) грошова одиниця;
  - б) валюта;
  - в) гроші;
  - г) валютний курс.
3. Український імпортер купує на ринку за національні гроші (гривню) певну суму доларів США, за допомогою яких оплачує куплені в Польщі товари. Ця зовнішньоекономічна операція обслу-

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

говується трьома видами грошей: гривнею, долларом, злотим. Яка грошова одиниця має статус валюти:

- а) гривня;
- б) доллар;
- в) злоти;
- г) усі відповіді вірні?

4. Валюта, яку неможливо вільно обміняти на іноземні валюти за ринковим курсом, її ввіз та вивіз жорстко обмежується, – це :

- а) неконвертована;
- б) іноземна;
- в) конвертована;
- г) колективна.

5. Передумовами запровадження конвертованості валюти є:

- а) зниження інфляції до помірнього рівня, за яким національні гроші починають задовільно виконувати свої функції;
- б) формування адміністративного механізму ціноутворення, за яким ціни не будуть вільно реагувати на зміни в попиту та пропозиції;
- в) відмова від лібералізації зовнішньоекономічних відносин;
- г) немає вірної відповіді.

6. Можливість вільного обміну національної валюти на іноземну для всіх категорій власників та за всіма видами цілей або операцій, – це:

- а) повна конвертованість;
- б) часткова конвертованість;
- в) внутрішня конвертованість;
- г) зовнішня конвертованість.

7. Характерними особливостями валютних відносин є те, що вони:

- а) складаються між економічними суб'єктами однієї країни;
- б) складаються між економічними суб'єктами різних країн, які мусять дотримуватися вимог національного законодавства;
- в) обслуговуються однією валютою, на ці відносини не впливають чинники, пов'язані з валютними ризиками;
- г) не відображають інтереси різних держав.

8. Сукупність економічних відносин, які виникають у процесі взаємного обміну результатами діяльності національних господарств різних країн і обслуговуються валютою, – це :

- а) валютна система;
- б) валютні відносини;
- в) валютний курс;
- г) валютне регулювання.

9. Специфічний сектор валютного ринку, на якому купівля-продаж валюти має умовний характер та ціна валюти формується у вигляді процента, – це:

- а) національний валютний ринок;
- б) ринок конверсійних операцій;
- в) ринок депозитно-кредитних операцій;
- г) немає вірної відповіді.

10. Основними функціями валютного ринку є:

- а) забезпечення умов та механізмів для реалізації валютної політики держави;
- б) страхування валютних ризиків;
- в) диверсифікація валютних резервів;
- г) усі відповіді вірні.

11. За терміном здійснення платежу з купівлі-продажу валюти операції класифікують:

- а) касові, або операції з негайною поставкою;
- б) форвардні;
- в) опціонні;
- г) оптові (здійснюються між банками).

12. За цільовим призначенням валютні операції класифікують:

- а) операції з метою одержання прибутку, або спекулятивні;
- б) готівкові;
- в) ф'ючерсні;
- г) оптові (здійснюються між банками).

13. За формою здійснення валютні операції класифікують:

- а) безготівкові;
- б) строкові;

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

- в) форвардні;
- г) роздрібні (здійснюються між банками та їх клієнтами).

15. Валютними деривативами можна назвати:

- а) форвардні контракти;
- б) ф'ючерсні контракти;
- в) опціони;
- г) усі відповіді вірні.

14. Курсоутворюючими чинниками валютного ринку є:

- а) стан платіжного балансу країни;
- б) безконтрольна емісія та інфляція;
- в) висока монополізація виробництва;
- г) фіскально-бюджетна політика.

15. Регулюючими чинниками валютного ринку є:

- а) заходи прямого державного регулювання;
- б) обсяги ВВП, який виробляється в країні;
- в) співвідношення внутрішніх цін країн із зовнішніми;
- г) внутрішня та зовнішня пропозиція грошей.

16. Чинниками кризового характеру є:

- а) грошово-кредитна політика;
- б) дефіцит бюджету;
- в) процентні ставки в країнах, валюти яких порівнюються;
- г) структурні чинники.

17. Установлення ціни грошової одиниці однієї країни, що визначена в грошовій одиниці іншої країни, – це:

- а) валютний курс;
- б) котирування валюти;
- в) валютна інтервенція;
- г) золотий паритет.

18. Кон'юнктурними чинниками, які впливають на валютний курс є:

- а) зростання національного доходу;
- б) різниця процентних ставок у різних країнах;
- в) діяльність валютних ринків та спекулятивні валютні операції;

г) усі відповіді вірні.

19. Наслідки коливання валютного курсу, не залежать від:

- а) валютно-економічного потенціалу країни;
- б) експортної квоти;
- в) позицій в міжнародних економічних відносинах;
- г) немає вірної відповіді.

20. Межі фактичного відхилення від паритету на 1-2% від валютного курсу в умовах золотого стандарту називають:

- а) золотими точками;
- б) золотим паритетом;
- в) купівельною спроможністю;
- г) плаваючим курсом.

21. Методом валютного регулювання, який сприяє зниженню валютного курсу, є:

- а) девальвація;
- б) ревальвація;
- в) конверсія;
- г) немає вірної відповіді.

22. Основними елементами організаційно-правового явища національної валютної системи є:

- а) назва, купюрність та характер емісії національної валюти;
- б) ступінь конвертованості національної валюти;
- в) режим курсу національної валюти;
- г) усі відповіді вірні.

23. Національними органами, на які покладається проведення валютної політики в Україні, є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство зв'язку України;
- в) Державна податкова адміністрація;
- г) усі відповіді вірні.

2. Навчально-методичне забезпечення для самостійного вивчення курсу...

24. Коли країна імпортує багато виробничих ресурсів (енергетичних, сировинних товарів), то втрати імпортерів можуть сприяти:
- а) підвищенню виграшу імпортерів;
  - б) перекириванню виграшу імпортерів та запобіганню інфляційному зростанню цін;
  - в) перекириванню виграшу імпортерів та інфляційному зростанню цін;
  - г) немає вірної відповіді.

Питання до економічних диктантів

1. Що являє собою поняття «валюта»?
2. Які види валют ви можете назвати?
3. Що включає в себе термін «валютні відносини»?
4. На основі чого формується валютний курс?
5. Які види валютних курсів ви можете назвати? Вкажіть між ними різницю.
6. Що таке котирування валют?
7. Як поділяються валюти за ступенем конвертованості?
8. Перерахуйте основні умови конвертованості валют.
9. Що таке валютний ринок і в чому полягає його специфіка?
10. Що таке суб'єкти і об'єкти валютного ринку?
11. Що таке валютне регулювання? Які органи здійснюють валютне регулювання?
12. Що таке девальвація і ревальвація? У чому їх суть і наслідки?
13. Як визначається валютна «платоспроможність країни»?
14. Як реалізує себе золото як ліквідний актив?
15. Визначте складові частини валютної системи?
16. Що таке демонетизація золота?
17. У чому полягає суть золотого стандарту та в яких формах він виступає?
18. Що таке Європейський валютний союз?
19. Назвіть органи валютної політики і валютного регулювання в Україні.

3. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

3.1. Практичне заняття за темою “Нарахування процентів“

Нарощення за простою процентною ставкою

Під нарощеною сумою позички розуміють первісну її суму з нарахованими процентами до кінця терміну. Нарощена сума визначається множенням первісної суми боргу на множник нарощення, який показує, у скільки разів нарощена сума більше початкової.

Нарощена сума визначається за формулою

$$S = P + I = P (1 + nxi),$$
$$I = P \times n \times i,$$

де I – проценти за весь термін позички,

P – первісна сума боргу,

S – нарощена сума боргу,

i – ставка нарощення,

n – термін позички,

$(1+ni)$ – коефіцієнт нарощення простих процентів.

Задача 1

Визначимо проценти та суму нагромадження боргу, якщо позичка дорівнює 700 тис. грн., термін 4 роки, проценти прості, ставка – 20%.

Розв’язання:

$$I = P \times n \times i,$$
$$I = 700 \times 4 \times 0,2 = 560 \text{ тис. грн.}$$
$$S = P + I,$$
$$S = 700 + 560 = 1260 \text{ тис. грн.}$$

Нарощення за простими відсотками використовуються при видачі короткострокових позичок або у випадках, коли проценти не приєднуються до суми боргу, а періодично виплачуються кре-

3. Практичні заняття

дитору. Оскільки ставка фіксується у контракті в розрахунку за рік, тоді при терміні позички менше року необхідно визначити, яка частка річного процента сплачується кредитору.

$$n = t/k,$$

де t – число днів позички,

k – число днів у році, або часова база.

При розрахунку простих процентів:

$k = 360$ днів (12 місяців по 30 днів) – звичайні проценти;

$k = 365$ (366) днів – точні проценти.

Число днів позички також можна виміряти наближено та точно.

Наближене число днів позички визначається за умови, відповідно до якої будь-який місяць дорівнює 30 дням.

Точне число днів позички визначається шляхом підрахунку числа днів між датою видачі позички та датою її сплати.

Дати видачі та сплати позички визнаються як один день.

Задача 2

Позичка у розмірі 1 млн грн. видана 20 січня до 5 жовтня під 18% річних. Яку суму повинен сплатити боржник у кінці року?

Визначити:

- 1) точні проценти з точним числом днів позички,
- 2) звичайні проценти з точним числом днів позички,
- 3) звичайні проценти з наближеним числом днів позички.

Рішення:

Точне число днів – 258, наближене – 255.

$$1) S = 1\,000\,000 \times (1 + 258/365 \times 0,18) = 1\,127\,232,88 \text{ грн.}$$

$$2) S = 1\,000\,000 \times (1 + 258/360 \times 0,18) = 1\,129\,000 \text{ грн.}$$

$$3) S = 1\,000\,000 \times (1 + 255/360 \times 0,18) = 1\,127\,500 \text{ грн.}$$

У кредитних угодах іноді передбачається використовувати процентні ставки, що змінюються з часом.

Розв'язання:

$$S = P \times (1 + n_1 \times i_1 + n_2 \times i_2 + \dots + n_m \times i_m) = P \times (1 + S \text{ nt} \times i_t),$$

де i_t – ставка простих процентів в періоді t , $t=1,2,\dots,m$;

nt – тривалість періоду, $n=Snt$.

Задача 3

Контракт передбачає порядок нарахування процентів: перший рік – 16% – у кожному наступному півріччі ставка підвищується на 1%. Необхідно визначити множник нарощення за 2,5 року.

Розв'язання:

$$1 + \sum_{i=1}^{2,5} i \times 0,16 + 0,5 \times 0,17 + 0,5 \times 0,18 + 0,5 \times 0,19 = 1,43.$$

Більшість банків практикують нарахування й виплату процентів вкладників щоквартально або щомісячно, причому нарахування виконується за постійною або змінною процентною ставкою. Для цього в контракті фіксується одна або низка річних ставок, виходячи з яких визначаються розміри квартальних або місячних ставок. Річні ставки в цьому випадку називаємо номінальними.

Наприклад: 165% річних

$165/4 = 41,25$ за кварталами.

Дисконтування та облік за простими процентними ставками

Сума S дисконтується або враховується, сам процес нарахування процентів та їх утримання називається обліком, а утримання процента – дисконтом. Величину P , знайдену за допомогою дисконтування, називають сучасною величиною.

Залежно від виду процентної ставки застосовують два методи дисконтування: математичне дисконтування; банківський облік.

Математичне дисконтування

$$P = S / (1 + n \times i),$$

де $1 / (1 + n \times i)$ – множник дисконтування.

$D = S - P$ – можна розглядати як дисконт з суми S .

Задача 1

Через 180 днів після підписання угоди боржник сплатив 310 тис. грн., кредит виданий під 16% річних. Яка початкова сума боргу при умові, що часова база дорівнює 365 днів?

3. Практичні заняття

Розв'язання:

$$P = 310\ 000 / (1 + 180/365 \times 0,16) = 287\ 328,59 \text{ грн.}$$

Дисконт дорівнює

$$D = 310\ 000 - 287\ 328,59 = 22\ 671,41 \text{ грн.}$$

Банківський облік

Банк до настання терміну платежу за векселем або іншим платіжним дорученням придбає його у власника за ціною, яка менше суми, вказаної на векселі, тобто купує його з дисконтом (зі знижкою). Відповідно до цього методу проценти за користування позичкою у вигляді дисконту нараховуються на суму, що підлягає сплаті в наприкінці терміну. При цьому вживається облікова ставка d .

$$P = S \times (1 - n \times d),$$

де n – термін від моменту обліку до дати погашення векселя, $(1 - n \times d)$ – дисконтний множник.

Облік за допомогою дисконтної ставки здійснюється при часовій базі $k=360$ днів, число днів позички береться точним.

Задача 1

Тратта видана на суму 1 млн грн зі сплатою 17.11. Власник векселя облічив його в банку 23.09 за обліковою ставкою 20%. Період, що залишився до кінця терміну, дорівнює 55 днів. Чому дорівнює отримана при обліку сума.

Розв'язання:

$$P = 1\ 000\ 000 \times (1 - 55/360 \times 0,2) = 96\ 9444,4 \text{ грн.}$$

$$D = S - P = 1\ 000\ 000 - 96\ 944,4 = 30\ 555,6 \text{ грн.}$$

Нехай на початкову суму боргу 1 млн грн нараховуються проценти за ставкою простих процентів $i=20,5\%$ річних. Визначити нарощену суму боргу та суму, яку можна отримати при обліку.

$$P_1 = P \times (1 + n \times i) \times (1 - n_1 \times d),$$

де n – загальний термін зобов'язання,
 n_1 – термін від моменту обліку до погашення.

Нехай $n=120$ днів.

Розв'язання:

$$P_1 = 1000\ 000 \times (1 + 120/360 \times 0,205) \times (1 - 55/360 \times 0,2) = 1\ 035\ 689,8 \text{ грн.}$$

Нарощення за обліковою ставкою

Проста облікова ставка застосовується і при розрахунку нарощеної суми.

$$S = P \times (1 / (1 - n \times d)),$$

де $1 / (1 - n \times d)$ – коефіцієнт нарощування.

Позичка у розмірі 1 млн грн видана 20.01.2007 до 5.10.2007 під 18% річних за простою обліковою ставкою.

Розв'язання:

$$S = 1000\ 000 \times (1 / (1 - 258/360 \times 0,18)) = 1\ 148\ 105,63 \text{ грн.}$$

Складні проценти

У довгострокових фінансово-кредитних операціях, якщо проценти не сплачуються відразу після їх нарахування, а приєднуються до суми боргу, застосовують складні проценти.

У залежності від умов оцінки та контракту ставка складних процентів може бути постійною або змінною у часі:

$$S = P \times (1 + i)^n.$$

Для випадку, коли n не є цілим числом, множник нарощення визначається двома способами:

- ♦ $(1 + i)^n = (1 + i)^{na} \times (1 + i)^{nb}$;
- ♦ змішаний метод: $(1 + i)^{na} \times (1 + nb \times i)$,

$$n = na + nb,$$

3. Практичні заняття

де n_a – ціле число років,
 n_b – дрібна частина року.

Задачі для самоконтролю

Задача 1

Позичка у розмірі 150 тис. грн видана на період з 20.02 по 5.10 під 8% річних, рік високосний. Часова база 360 днів.

Визначити розмір платежу, який необхідно погасити, при нарахуванні звичайних процентів з точним числом днів позички.

$$S = P \times (1 + n \times i)$$

Розв'язання:

$$S = 150 \times (1 + 258/360 \times 0,08) = 158,6 \text{ тис. грн.}$$

Задача 2

Контракт передбачає наступний порядок нарахування відсотків: за період 1 рік – 8% річних, у кожному наступному періоді, який дорівнює 0,5 року, ставка підвищується на 0,5%.

Визначити множник нарощення за період, який дорівнює 2,5 року, при процентній ставці, що змінюється у часі.

Розв'язання:

$$1 + n \times i = (1 + 1 \times 0,08 + 0,5 \times 0,085 + 0,5 \times 0,09 + 0,5 \times 0,095) = 2,215.$$

Задача 3

Ви маєте 10 000 грн. та хотіли б подвоїти цю суму через 5 років. Яке мінімально прийнятне значення процентної ставки простих процентів?

$$S = P \times (1 + n \times i)$$

Розв'язання:

$$\begin{aligned} 20\,000 &= 10\,000 \times (1 + 5 \times i); \\ i &= 10\,000 / 50\,000 = 0,2 \text{ (20\%)} \end{aligned}$$

Задача 4

Банк пропонує своєму клієнту-позичальнику такі умови надання кредиту: перше півріччя – 40% річних, кожний наступний квартал ставка підвищується на 1,5%. Визначити нарощену суму через 1,5 року, якщо кредит наданий у сумі 30 000 грн. за схемою простих процентів.

Розв'язання:

$$S = P \times (1 + S_n \times i);$$
$$S = 30000 \times (1 + 0,5 \times 0,4 + 0,25 \times 0,415 + 0,25 \times 0,43 + 0,25 \times 0,445 + 0,25 \times 0,46) = 49\ 140 \text{ грн.}$$

Задача 5

Банк видав позичку в розмірі 20 000 грн. з 15.10 по 24.12 під 25% річних (нарахування здійснюється за схемою простих процентів). Визначити термін погашення позички, розраховувавши:

- а) точні проценти з точним числом днів позички;
- б) звичайні проценти з точним числом днів позички;
- в) звичайні проценти з наближеним числом днів позички.

Розв'язання:

- а) $S = 20\ 000 \times (1 + 70/365 \times 0,25) = 20\ 958,9 \text{ грн.}$
- б) $S = 20\ 000 \times (1 + 70/360 \times 0,25) = 20\ 972,22 \text{ грн.}$
- в) $S = 20\ 000 \times (1 + 69/360 \times 0,25) = 20\ 958,33 \text{ грн.}$

Задача 6

Будівельна фірма отримала кредит у банку на суму 4 млн грн терміном на 5 років. Процентна ставка за кредитом визначена у 12% річних для першого року; для другого року передбачена надбавка до процентної ставки у розмірі 1%, для третього та наступних років – у розмірі 0,5%.

Визначити суму боргу, що підлягає погашенню наприкінці останнього року позички за простими процентами.

Розв'язання:

$$S = 4 \times (1 + 1 \times 0,12 + 1 \times 0,13 + 1 \times 0,135 + 1 \times 0,14 + 1 \times 0,145) = 6,68 \text{ млн грн.}$$

Задача 7

Позичка у розмірі 100 тис. грн видана на період з 20.01 по 5.10. Проценти нараховуються за простою обліковою ставкою – 8%. Розрахувати суму нарощення за простою процентною ставкою.

Розв'язання:

$$S = P / (1 - n \times d),$$
$$S = 100 / (1 - 258 / 360 \times 0,08) = 106\ 157 \text{ грн.}$$

Задача 8

Зобов'язання сплатити через 180 днів позичку у розмірі 25 тис. грн. з нарахуванням 5% річних було враховано у банку за 120 днів до настання терміну за обліковою ставкою 7,5%. Часова база береться 365 днів при нарахуванні процентної ставки та 360 днів при нарахуванні облікової ставки.

Визначити платіжне зобов'язання з нарахуванням простих процентів.

$$P_1 = 25 \times (1 + 120 / 365 \times 0,05) \times (1 + 120 / 360 \times 0,075) = 26,27 \text{ тис. грн.}$$

3.2. Практичне заняття за темою “Показники вимірювання інфляції”

Інфляція не лише відображає у своєму розвитку динаміку цін, а й вимірюється останньою. Розміри інфляції можна визначити за допомогою таких показників: індексу вартості життя, індексу купівельної спроможності та індексів інфляції.

Розрахунок динаміки цін (вартості життя) у звітному році визначається за формулою Ласпейреса:

$$I_p = \frac{p_1 q_0}{p_0 q_1} \cdot 100\%,$$

де q_0 – вага у базисному році;

p_0 – ціни у базисному році;

q_1 – вага у звітному році;

p_1 – ціни у звітному році.

Індекс вартості життя враховує основні втрати населення від підвищення цін і достатньо широко характеризує динаміку цін, а значить, купівельну спроможність грошей. Якщо $I_p=2$, то це означає, що в цілому ціни зросли за певний період у два рази, отже, у два рази знизилась купівельна спроможність грошової одиниці. Показник купівельної спроможності – величина, обернена до індексу вартості життя, – розраховується за формулою

$$\text{Купівельна спроможність} = \frac{1}{\text{РівеньЦін}}$$

Рівень цін зростає – купівельна спроможність падає.

Рівень цін падає – купівельна спроможність збільшується.

Наприклад, коли індекс вартості життя за п'ять років збільшився на 120,7%, то динаміка купівельної спроможності становитиме:

$$k = 1 \div \frac{120,7}{100} = 100 \div 120,7 = 0,8285.$$

Це означає, що вартість 100 грн базисного року через п'ять років становитиме лише 82,85 грн, тобто купівельна спроможність гривні внаслідок зростання цін знизиться за п'ять років на 17,15%.

Для вимірювання інфляції обчислюють темп інфляції – приріст цін у процентах. Динаміку індексу цін можна обчислити за формулою

$$I_p = \frac{I_{p1}}{I_{p0}}$$

де I_{p0} – рівень індексу цін у базисному році;

I_{p1} – рівень індексу цін у звітному році.

Наприклад, коли індекс цін збільшиться від 120 до 132, то динаміка індексу цін становитиме:

$$I_p = \frac{132}{120} \times 100 - 100 = 10\%,$$

3. Практичні заняття

і динаміка купівельної спроможності:

$$\frac{120}{132} \times 100 - 100 = 9,1\%$$

Збільшення індексу цін (вартості життя) на 10% чи на 12 пунктів означає, що купівельна спроможність грошей зменшилася на 9,1%.

$$\text{Дефлятор ВВП} = \frac{\text{ВВП}_n}{\text{ВВП}_p}$$

Задачі для самоконтролю

Задача 1

Розрахувати темп інфляції у другому році за таких умов: індекс цін у першому році – 110%, індекс цін у другому році – 120%.

Рішення:

$$I_p = \frac{I_2 - I_1}{I_1} \cdot 100\%$$

$$I_p = \frac{120 - 110}{110} \cdot 100\% = 9,1\%$$

Задача 2

Розрахувати темп інфляції у другому році за таких умов: номінальний ВВП у першому році – 1200 грн, у другому – 1400 грн, реальний ВВП у першому році – 1100 грн, у другому – 1200 грн.

Розв'язання:

$$ВВП_{реал.} = \frac{ВВП_{ном.}}{I}$$

$$I = \frac{ВВП_{ном.}}{ВВП_{реал.}}$$

$$I_1 = \frac{1200}{1100} = 1,09$$

$$I_2 = \frac{1400}{1200} = 1,17$$

$$I_p = \frac{I_2 - I_1}{I_1} \times 100\% = \frac{1,17 - 1,09}{1,09} \times 100\% = 7,3\%$$

3.3. Практичне заняття за темою “Грошовий обіг”

Сутність та методика розрахунку грошової маси

Поняття грошової маси досить складне, оскільки складна сама категорія грошей, велика різноманітність їх форм та функцій. Не випадково в трактуванні змісту та показників вимірювання грошової маси є помітні розбіжності.

Виходячи з викладеного вище розуміння грошей та грошового обігу, під грошовою масою слід розуміти всю сукупність запасів грошей у всіх їх формах, які перебуватимуть у розпорядженні суб'єктів грошового обігу в певний момент.

Грошовий агрегат – це специфічний показник грошової маси, що характеризує певний набір її елементів залежно від їх ліквідності. Кількість агрегатів, які використовуються в статистичній практиці окремих країн, не однакова, що пояснюється істотними відмінностями елемента в складі грошової маси, у спектрах активів, які розглядаються в національній практиці як гроші, завданнях використання грошової маси в регулятивних цілях.

Так, у США застосовуються чотири агрегати для визначення маси грошей, в Англії – п'ять, у Німеччині – три.

У статистичній практиці України визначаються і використовуються для цілей аналізу та регулювання чотири грошові агрегати: M0, M1, M2, M3.

Агрегат M0 відображає масу готівки, яка перебуває поза банками, тобто на руках у фізичних осіб і в касах юридичних осіб. Готівка в касах банків сюди не входить.

Агрегат M1 – включає гроші в агрегаті M0 + вклади в банках, які можуть бути використані власниками негайно, без попередження банків, тобто запаси коштів на поточних рахунках та на ощадних рахунках до запитання.

Агрегат M2 – це гроші в агрегаті M1 + кошти на всіх видах строкових рахунків, кошти на рахунках капітальних вкладень та інших спеціальних рахунках.

Агрегат M3 охоплює гроші в агрегаті M2 + кошти на вкладах за трастовими операціями банків.

Наведені грошові агрегати відрізняються між собою не тільки кількісно, а й якісно. Так, агрегат M1 виражає масу грошей, яка перебуває безпосередньо в обігу, реально виконуючи функції за-

собів обігу та платежу, і тому є найбільш ліквідною. Вона найтісніше пов'язана з товарною масою, що проходить процес реалізації, і безпосередньо впливає на ринкову кон'юнктуру. Саме тому цей агрегат перебуває в центрі найпильнішої уваги аналітиків та регулюючих органів.

Пильної уваги заслуговує також агрегат M0. Він має ті самі якісні характеристики, що й грошова маса агрегату M1, але обіг готівки здійснюється поза банками, і тому регулювання і контроль за ним складніші.

В інших грошових агрегатах (M2, M3) ураховані також запаси грошей у різних організаційних формах заощаджень (строкові депозити, ощадні сертифікати, трастові вклади тощо). Ці гроші тимчасово перебувають у спокої, виконуючи для їх власників функцію нагромадження вартості. Тому ліквідність грошової маси знижується з кожним наступним агрегатом. Найбільш ліквідними і готовими обслуговувати товарообіг є гроші агрегату M0. Найнижчу ліквідність мають гроші агрегату M3, оскільки значна частина їх не може вступити в обіг без того, щоб власник заздалегідь не попередив про це банк і не зазнав певних фінансових утрат.

Водночас агрегат M0 – найвужчий показник грошової маси, оскільки характеризує лише один її елемент – готівкову масу. Найширшим агрегатом є M3, бо він охоплює всі елементи грошової маси, що перебувають в обігу.

Показник грошової бази

Показник грошової бази не є ще одним агрегатом грошової маси. Це якісно інший показник, що характеризує масу грошей з боку прояву її на балансі центрального банку. Тому цей показник інколи називають ще грошима центрального банку, який їх безпосередньо контролює і регулює, впливаючи в кінцевому підсумку й на загальну масу грошей.

Грошова база включає запаси всієї готівки, яка перебуває в обігу поза банківською системою та в касах банків, а також суму резервів комерційних банків на їх кореспондентських рахунках у центральному банку.

Величину грошової бази (Гб) можна визначити за формулою

$$Гб = M0 + Mк + Mрез,$$

3. Практичні заняття

де M_0 – сума готівки, що перебуває поза банками;

M_k – сума готівки в касах банків;

$M_{рез}$ – сума грошових коштів (резервів), які перебувають на кореспондентських рахунках банків у центральному банку.

Готівковий елемент ($M_0 + M_k$) грошової бази відрізняється кількісно від готівкового агрегату M_0 – більший на суму готівки в касах банків.

Задачи для самоконтролю

Задача 1

Визначити грошові агрегати M_1 , M_2 , M_3 , якщо:

1. Готівка в касах юридичних осіб – 38171 млн грн.
2. Вклади на ощадних рахунках до запитання – 13 751 млн грн.
3. Вклади строкових рахунків – 510 млн грн.
4. Кошти на спеціальних рахунках – 130 млн грн.
5. Вклади за трастовими операціями – 29 млн грн.

Задача 2

Визначити грошові агрегати M_1 , M_2 , M_3 , якщо:

1. Трансакційні депозити – 21820 млн грн.
2. Готівкові гроші – 510 млн грн.
3. Строкові вклади – 218 млн грн.
4. Депозитні сертифікати – 110 млн грн.

Задача 3

Визначити грошові агрегати: M_1 , M_2 , M_3 якщо є:

1. Ощадні внески – 220 млн грн.
2. Ощадні внески в спеціалізованих кредитних установах – 110 млн грн.
3. Запаси коштів на поточних рахунках – 21 120 млн грн.
4. Готівка на рахунках фізичних осіб – 210 млн грн.

Задача 4

Визначити грошові агрегати: M_0 , якщо:

1. M_3 – 25 380 млн грн.
2. Кошти на строкових рахунках – 23 000 млн грн.
3. Внески до запитання – 1200 млн грн.
4. Депозитні сертифікати – 100 млн грн.

Задача 5

Визначити грошові агрегати M_1 , M_2 , M_3 , якщо:

1. Депозити до запитання – 627 млрд грн.
2. Кошти клієнтів за трастовими операціями – 829 млрд грн.
3. Ощадні вклади – 265 млрд грн.
4. Готівкові гроші – 184 млрд грн.
5. Строкові вклади – 319 млрд грн.

Задача 6

Визначити грошові агрегати M_0 , M_2 , кошти у спеціалізованих фінансово-кредитних установах, якщо:

1. Чекові вклади – 574 млрд грн.
2. M_1 – 784 млрд грн.
3. Вклади на безчекових ощадних рахунках – 434 млрд грн.
4. Дрібні строкові вклади – 1836 млрд грн.
5. M_3 – 3889 млрд грн.

Задача 7

Визначити величини M_1 та M_2 , якщо в січні поточного року в економіці готівкові гроші склали – 300 млрд грн; вклади до запитання – 600 млрд грн; чекові депозити – 300 млрд грн; взаємні фонди грошового ринку – 700 млрд грн; ощадні вклади – 400 млрд грн; строкові вклади – 1100 млрд грн.

Задача 8

Визначити швидкість обігу гривні за минулий рік та середню тривалість одного обігу, якщо обсяг ВВП становив 103,9 млн грн. Середньорічний обсяг грошової маси – 14,1 млн грн.

Задача 9

Визначити грошові агрегати – M_0 , M_1 .

1. M_3 – 3193 млрд грн.
2. M_1 – 618 млрд грн.
3. кошти за трастовими операціями – 645 млрд грн.
4. Депозити до запитання – 448 млрд грн.

Задача 10

Якщо гроші обертаються в середньому 5 разів на рік, то кількість грошей, необхідних для обслуговування обміну:

- а) у 5 разів більша за номінальний обсяг ВВП;
- б) складає 20% номінального ВВП;
- в) дорівнює відношенню: 20% / номінальний обсяг ВВП;
- г) жодна з відповідей невірна.

Задача 11

Визначити швидкість обігу грошей, якщо грошова маса готівкових та безготівкових грошей становить 500 млн грн, ВВП за поточний рік становив – 4100 млн грн.

Задача 12

Визначити необхідну для обігу кількість грошей, якщо кількість грошових обігів на рік дорівнює 5. При цьому вартість товарної маси складає – 800 млрд грн; вартість товарів проданих у кредит – 100 млрд грн; вартість товарів, проданих у кредит, строк оплати яких вже настав, 500 млрд грн; сума товарів, які погашаються шляхом взаємного зарахування боргів, – 100 млрд грн.

Задача 13

Визначити кількість грошей, необхідних як засіб обігу. Сума цін за реалізованими товарами – 4500 млрд грн; сума цін товарів, проданих з розстрочкою платежу, строк оплати яких не настав, – 42 млрд грн.; сума платежів за довгостроковими зобов'язаннями – 172 млрд грн; сума платежів, які погашаються шляхом взаємного врахування – 400 млрд грн. Середня кількість обігів грошей на рік – 10.

Задача 14

Визначити кількість грошей, необхідних для обігу, якщо сума цін реалізованих товарів та послуг 200 млрд грн; при цьому сума цін товарів, проданих у кредит, дорівнює 10 млрд грн; платежі за кредитами – 2 млрд грн. Швидкість обігу грошової одиниці 2,4 місяця.

Задача 15

Визначити кількість грошей, необхідних для обігу. Сума цін реалізованих товарів та послуг – 200 млрд грн; платежі за кредитами, строк сплати яких настав, 40 млрд грн; товари, продані в кредит, 60 млрд грн; платежі, які погашаються шляхом взаємного врахування, – 20 млрд грн. Швидкість обігу грошової одиниці 4 місяці.

Задача 16

Визначити рівень цін товарів та послуг, якщо маса грошового обігу складає 77 млрд. грн, швидкість обігу грошей – 9 разів на рік, кількість проданих товарів та послуг – 254 млрд грн.

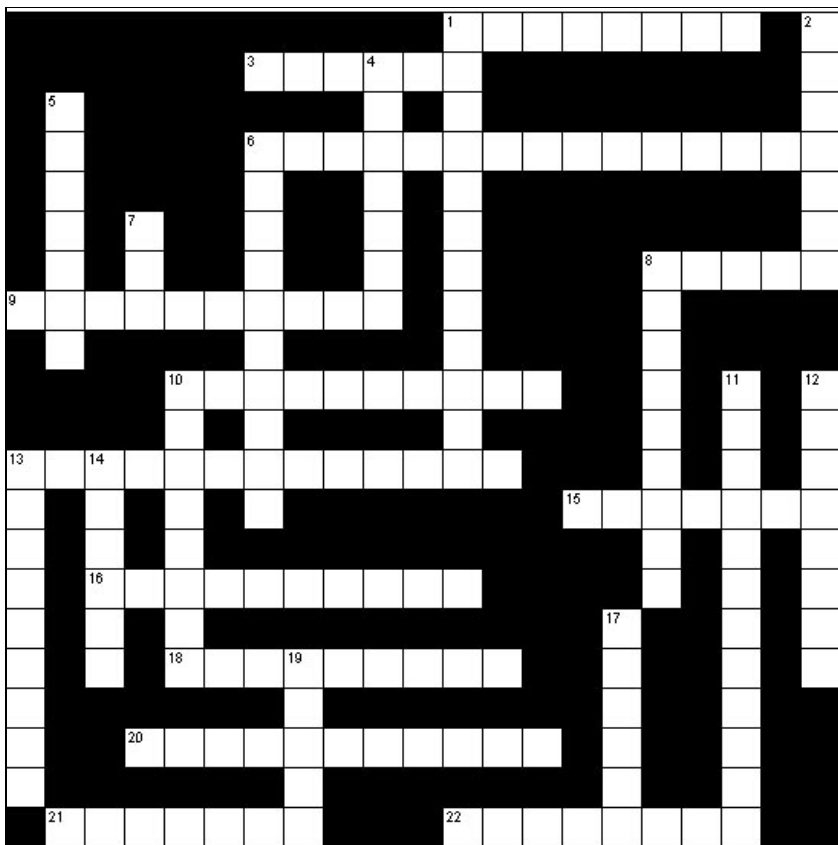
Задача 17

Визначити показник грошової бази та її частку у загальному обсязі грошової маси за такими даними про становище грошового ринку в країні:

- ◆ готівкові гроші – 7700 млрд грн;
- ◆ обов'язкові резерви комерційних банків у центральному банку – 1700 млрд. грн;
- ◆ кошти комерційних банків на кореспондентських рахунках у центральному банку – 4600 млрд грн;
- ◆ кошти на поточних рахунках, внески до запитання – 11100 млрд грн;
- ◆ депозитні сертифікати – 20 млрд грн.

4. ТУРНІР ЕРУДИТІВ

Тема 1. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ

За горизонталлю:

1. Неповноцінні знаки вартості, які виникають і функціонують в обігу на основі кредитних стосунків – ... гроші.

3. Форма вартості, пов'язана з бартерним обміном товарів.

6. Концепція, яка стверджує, що гроші виникли в результаті угоди між людьми.

8. Загальний еквівалент.

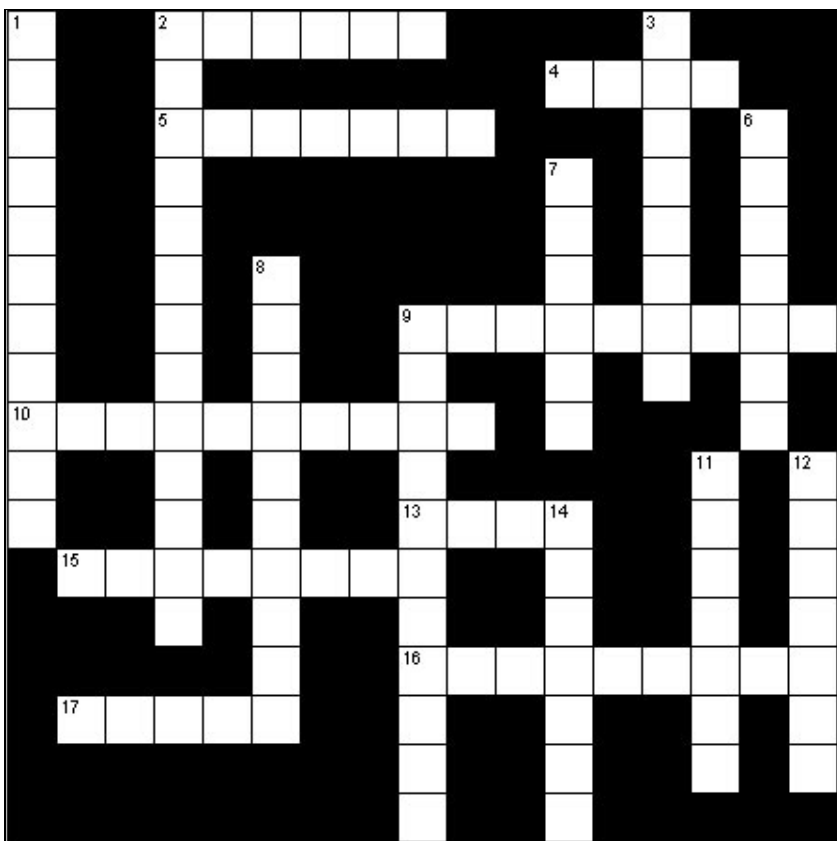
9. Різновид депозитних грошей, які переказуються за допомогою ЕВМ.
10. Неповноцінні гроші, які емітуються банками.
13. Неспроможність золота закріпитися в ролі грошей.
15. Форма вартості, коли гроші є загальним еквівалентом.
16. Концепція, згідно з якою виникнення грошей зумовлено труднощами обміну.
18. ... ліквідність.
20. Можливість використання певного активу в ролі засобу платежу, який здатен зберігати свою нормальну вартість незмінною.
21. Функція, в якій гроші обслуговують погашення боргових зобов'язань, називається засобом ...
22. Нерозмінні на метал гроші, які наділяються державою при мусовим курсом.

За вертикаллю:

1. Гроші, мірилом яких є потреба держави у фінансуванні бюджетного дефіциту.
2. Початкова форма повноцінних грошей.
4. Гроші, які обслуговують рух вартості на міжнародному рівні.
5. Цінний папір, який засвідчує грошове зобов'язання.
6. Повна (...) форма вартості.
7. Письмовий наказ про виплату вказаної суми грошей.
8. Виготовлені з паперу або іншого малоцінного металу гроші.
10. Простий вексель, емітований банком.
11. Гроші, які набувають своєї вартості в обігу.
12. Форма вартості, коли один товар поступово стає загальним еквівалентом.
13. Гроші, сума яких записується на рахунках економічних суб'єктів у банках.
14. Грошовий знак, виготовлений з металу.
17. Обмін одного товару на інший без допомоги грошей.
19. Функція, в якій гроші є посередником в обміні товарів, – засіб ...

Тема 2. ГРОШОВИЙ ОБІГ І ГРОШОВІ ПОТОКИ

За горизонталлю:

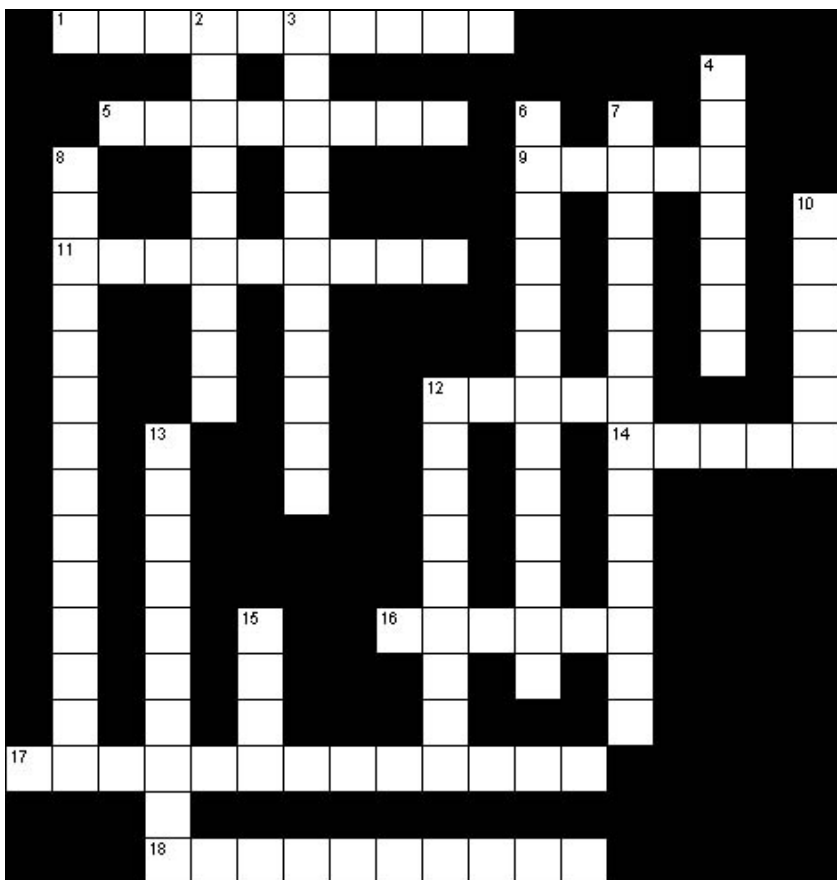
2. Обмін одного товару на інші без допомоги грошей.
4. Вимірник вартісного вмісту валют – валютний ...
5. Гроші, непридатні до обміну внаслідок зносу.
9. Гроші, які не мають речового виразу та існують лише у вигляді певних сум на рахунках в банках.
10. Різновид депозитних грошей, обслуговують нагромадження вартості в її загальній абстрактній формі.
13. Сукупність грошових коштів у будь-якій їх формі, яка є в розпорядженні економічних суб'єктів у даний момент – грошова ...

15. Гроші, які відповідають нормам грошового обігу.
16. Умовне грошове зобов'язання банку, що видається ним за дорученням клієнта на договірній основі.
17. Специфічний товар, що має властивість обмінюватися на будь-який інший товар і є загальним еквівалентом.

За вертикаллю:

1. Гроші, які переробляються і емітуються банком.
2. Обіг грошей шляхом перерахування сум за банківськими рахунками.
3. Сукупність переміщень грошових коштів між економічними суб'єктами в процесі обміну щодо погашення грошових зобов'язань – ... обіг.
6. Розмінна монета з дрібною вартістю, яка виготовлена не з дорогого металу.
7. Частина грошового обігу, що відображають певні платежі (наприклад, за товари, послуги, працю) формуванням та використанням фінансових ресурсів у державі тощо.
8. Гроші, які не відповідають нормам грошового обігу.
9. Деномінація
11. Вагова кількість грошового металу, що законодавчо закріплена за грошовою одиницею.
12. Виготовлені з паперу або іншого малоцінного металу знаки вартості.
14. Показник грошової маси, в якому зібрана певна її частина, наприклад, M_0 – маса готівкових грошей в обігу.

Тема 3. ГРОШОВИЙ РИНОК

За горизонталлю:

1. Економічні суб'єкти в будь-який момент мають у своєму розпорядженні певний запас грошей, які вони можуть за сприятливих обставин спрямувати в обіг.

5. Сукупність усіх грошових ресурсів країни, що постійно переміщуються (розподіляються та перерозподіляються) під впливом попиту та пропозиції з боку різних суб'єктів економіки – ... ринок.

9. Виступає як запас грошей, який прагнуть мати у своєму розпорядженні економічні суб'єкти на певний момент.

11. Актив, який може негайно обмінятися на будь-які блага.

12. Переміщення грошей по каналах ринку безпосередньо від їх власників до того, хто їх потребує для реального використання – це ... фінансування.

14. Технічний посередник, який зводить продавця та покупця.

16. Коли гроші передаються кредитором позичальнику на визначений строк і під певний процент.

17. Мотив зберігання грошей, що впливає із зручності їх використання як засобу платежу.

18. Фінансування, при якому продавець передає покупцеві акції.

За вертикаллю:

2. Той, хто продає гроші.

3. Частина доходів домашніх господарств, яка не використовується на купівлю товарів і послуг, сплату податків та інших боргових зобов'язань.

4. Частина, пов'язана з необхідністю здійснювати поточні витрати – ... каса.

6. Мотив зберігання грошей, який виникає із бажання уникнути втрат капіталу при зберіганні активів у формі облігацій у період очікуваного підвищення норми позикового процента.

7. Фінансування, при якому діють фінансові посередники.

8. Величина множника (коефіцієнта), на яку збільшується кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку.

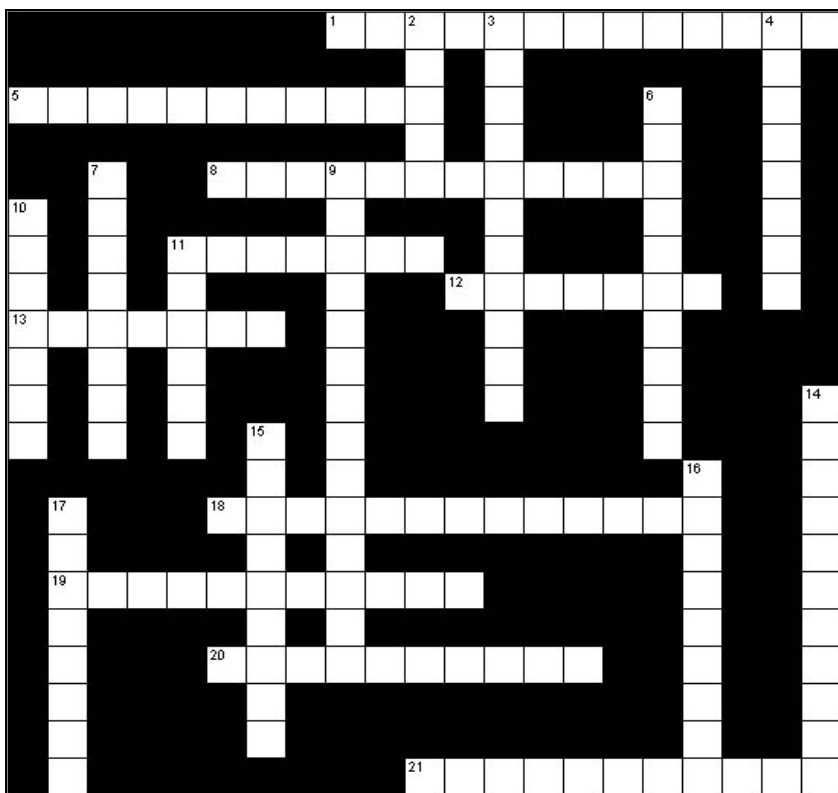
10. Фінансовий посередник.

12. Капітал, що дається у позику під процент.

13. Той, хто зводить продавця і покупця.

15. Гроші, які не беруть участі в кредитному обігу та грошовому обігу, але створюють базу для їх розширення.

Тема 4. ГРОШОВІ СИСТЕМИ

За горизонталлю:

1. Вид інфляції, при якій гроші втрачають здатність виконувати свої функції, розростаються бартерні операції, порушується грошова система.

5. Оголошення державою знецінених паперових грошей недійсними або обмін знецінених паперових грошей на нові грошові знаки у надзвичайно низькій пропорції, так що плата за такі гроші має суто символічне значення.

8. Коли в обігу грошей функціонує лише один метал.

11. Форма організації грошового обігу, що встановлюється державними законами або рішеннями міжнародних органів – ... система.

12. Вагова кількість грошового металу, що законодавчо закріплена за грошовою одиницею.

13. Система, де немає вільної конвертованості валюти і держава контролює валютні операції, виходячи зі своїх інтересів.

18. Грошова система, в якій у грошовому обігу є монети з благородних металів – золота та срібла.

19. Деномінація

20. Індексація цін

21. Офіційне зниження державного металевого вмісту та валютного курсу (чи тільки курсу) національної грошової одиниці щодо іноземних валют.

За вертикаллю:

2. Регулювання, що має місце у командно-адміністративній економіці.

3. Ревальвація.

4. Знецінення нерозмінних на золото паперових грошей внаслідок надмірного їх випуску та переповнення ними каналів обігу.

6. Паралельне функціонування золота й срібла.

7. Плата, що оголошується й стягується центральним банком за кредитні ресурси, які надаються комерційним банкам – ... ставка процента.

9. Регулювання грошового обігу, при якому у ринковій економіці усім суб'єктам грошової сфери надається свобода дій при кредитуванні, здійсненні розрахунково-касового обслуговування тощо.

10. Інфляція, при якій середньорічний темп зростання цін становить 5–10%.

11. Грошова одиниця незалежної держави Україна.

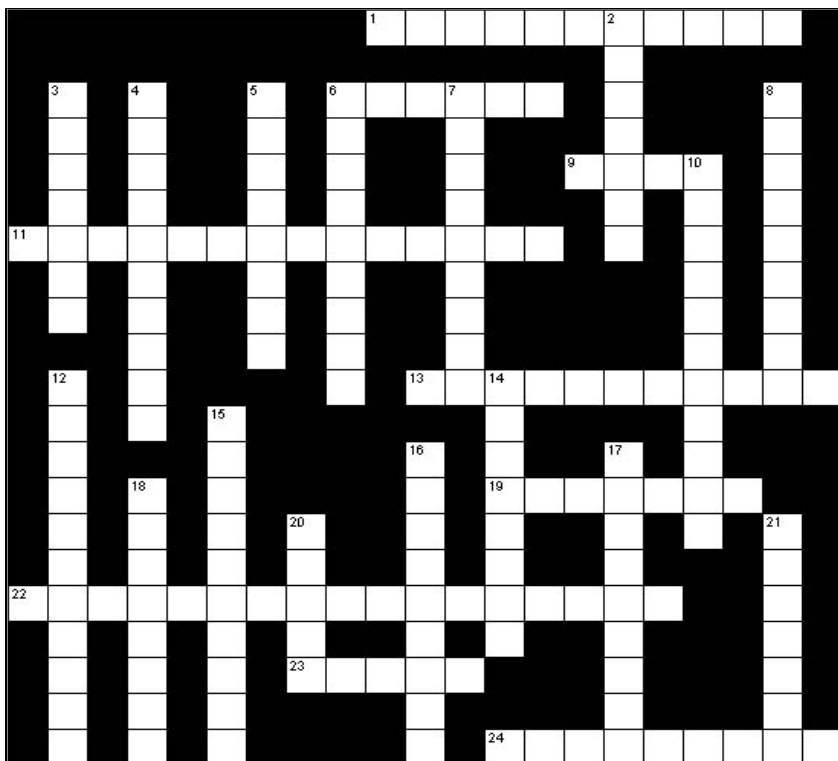
14. Офіційне підвищення державою золотого вмісту та валютного курсу або тільки валютного курсу національної грошової одиниці щодо іноземних валют.

15. Уся сукупність платежів грошима у готівковій та безготівковій формах щодо погашення всіх грошових зобов'язань, що виникають між економічними суб'єктами – ... обіг.

16. Інфляція, при якій середньорічний темп зростання цін становить 10–15%.

17. Грошова система, яка створює сприятливі умови для зовнішньоекономічної діяльності, оскільки тут має місце вільна конвертованість з усіх грошових операцій та вільний рух валюти.

Тема 5. КРЕДИТНІ СИСТЕМИ

За горизонталлю:

1. Банк першого рівня в дворівневій банківській системі.
6. Громадська організація, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування – кредитна ....
9. Кредитна установа, яка мобілізує кошти, надає їх у позичку, здійснює розрахунки між економічними суб'єктами.
11. Погашення старої заборгованості шляхом випуску нових позик, головним чином заміною короткострокових зобов'язань довгостроковими цінними паперами.
13. Здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань.

19. Грошові кошти фізичних і юридичних осіб або цінні папери, які передані на зберігання до банку за відповідну плату.

22. Здатність юридичної чи фізичної особи своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання.

23. Частина бухгалтерського балансу (ліва сторона).

24. Страхова компанія.

За вертикаллю:

2. Спеціалізована небанківська кредитна установа, яка видає позички під заклад рухомого майна.

3. Організаційна сукупність різних видів банків у їх взаємозв'язку.

4. Діяльність, пов'язана з виконанням його специфічно банківських функцій - ... операція.

5. Конкуренція за кредитні ресурси та кредитні вкладення між фінансовими інститутами, що виконують неоднорідні за характером операції, за якими не можна порівняти ціну.

6. ... фонд – сукупність власних коштів акціонерів або пайових внесків засновників у грошовій формі, які надаються ними у постійне розпорядження банку.

7. Компанії, які купують предмети довготривалого кредитування і надають їх у довгострокову оренду фірмі-орендарю.

8. Дебетове сальдо за контокорентним рахунком, з яким погодився банк, різновид кредиту.

10. Банк, який належить до другого рівня банківської системи України.

12. Фізичні чи юридичні особи, які можуть отримати в тимчасове користування кошти на умовах повернення, платності, строковості.

14. Система, сукупність установ у якій реалізують кредитні відносини у конкретній державі.

15. Прибуток банку, сума якого відображається в балансі.

16. Придбання права на стягнення боргів (купівля дебіторів).

17. Грошово-кредитна політика.

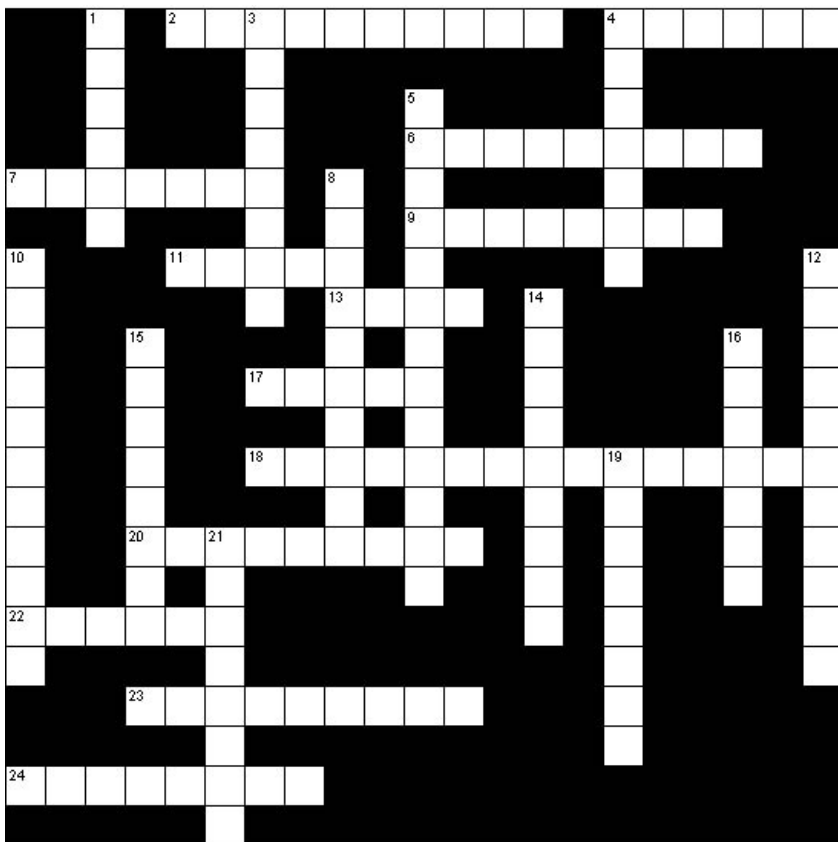
18. Сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання прибутку – кредитний ...

20. Різниця між курсами валют, цінних паперів, відсотковими ставками й іншими показниками.

21 Сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні банку та використовуються ним для здійснення кредитних та інших активних операцій.

Тема 6. ВАЛЮТНІ ВІДНОСИНИ ТА ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ

За горизонталлю:

- 2. Нерезидент.
- 4. Грошова одиниця, що використовується у функціях світових грошей.
- 6. Плаваючий валютний курс.
- 7. Форвард.

9. Ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошовій одиниці іншої країни – ... курс.

11. Сукупність обмінних та депозитно-кредитних операцій в іноземних валютах, які здійснюються між юридичними та фізичними особами за ринковим курсом або процентною ставкою.

13. Спот

17. Повна конвертованість

18. Конвертованість

20. Офіційний валютний курс

22. Інкасо

23. Преамбула

24. Змішаний валютний курс

За вертикаллю:

1. Ф'ючерс

3. Резидент

5. Уповноважений

8. Фіксований в. к.

10. Операції щодо купівлі та продажу власної валюти або конкурентної – іншої держави.

12. Зниження обмінного курсу національної валюти відносно іноземних валют.

14. Відносини, що виникають під час функціонування грошей у міжнародному обігу – валютні ....

16. Фіксинг

19. Валютний арбітраж

21. Іноземна валюта

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Теми курсових робіт

1. Грошовий ринок та особливості його функціонування в Україні.
2. Грошові реформи і особливості їх проведення в Україні.
3. Інфляція та її особливості в Україні.
4. Економічна основа грошового обігу та грошова маса.
5. Роль грошей у розвитку економіки України.
6. Державне регулювання грошового обігу та його особливості в Україні.
7. Валютна система та валютний ринок, особливості їх формування в Україні.
8. Платіжний баланс в механізмі валютного регулювання.
9. Грошово-кредитна політика держави та методи її реалізації Центральним банком.
10. Сутність, основа організації і функції Центрального банку. Його становлення в Україні.
11. Банківська система та особливості її побудови в Україні.
12. Становлення та розвиток комерційних банків України.
13. Комерційні банки – основна ланка банківської системи.
14. Банківські інвестиції, ризик та ліквідність інвестиційних операцій, методи страхових інвестицій.
15. Валютні ринки: поняття, види, організація та порядок роботи.
16. Кредитна система та її еволюція.
17. Види, функції та роль кредиту в розвитку економіки України.
18. Міжнародний кредит, проблеми розвитку кредитних відносин України.
19. Міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини України.
20. Інфляція та проблеми сталості національної грошової системи.

Теми дипломних робіт

1. Аналіз прибутковості комерційного банку та розробка основних шляхів її забезпечення.
2. Аналіз кредитного ризику комерційного банку та розробка засобів його зниження.
3. Зниження ступеня кредитного ризику комерційного банку на основі оцінки кредитоспроможності позичальника.
4. Підвищення фінансової сталості комерційного банку на основі удосконалення механізму страхування фінансових і кредитних ризиків.
5. Дослідження системи обігу пластикових карток і розробка заходів щодо її вдосконалення.
6. Дослідження кредитно-депозитної політики комерційного банку та розробка заходів щодо її вдосконалення.
7. Удосконалення процесу кредитування позичальників у банківській системі України на прикладі підприємства малого бізнесу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Адамик Б.П.* НБ і грошово-кредитна політика: Навч. посіб. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 278 с.
2. *Боринець С.Я.* Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. – 3-є вид., стер. – К.: Тов-во „Знання”, КОО, 2001. – 305 с.
3. *Гальчинський А.С.* Теорія грошей. — К.: Основи, 1998. – 415 с.
4. *Гроші та кредит:* Підручник / За ред. проф. Б.С. Івасіва. — Тернопіль: Карт-бланш, 2000 – 510 с.
5. *Кочетков В.М.* Гроші та кред.: Навч.-метод. посіб. – / В.М. Кочетков, Д.Г. Сироцинський, Н.Ю. Андрушко. – 2-е вид. – К.: Вид. Європ. ун-ту, 2002. – 84 с.
6. *Гроші та кредит:* Навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни/ М.І. Марун (кер. авт. кол.), М.І. Савлук, М.Ф. Пудовкіна та ін. – К.: КНЕУ, 1999. – 76 с.: іл.
7. *Деньги и регулирование денежного обращения: теория и практика /* Под ред. Л.Н. Красиной. – М.: Фин. и стат., 2002. – 220 с.
8. *Савлук М. І.* Гроші та кредит: Підручник. – К. – 2002. – 598 с.
9. *Савлук М.І.* Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. /О.І. Береславська, О.М. Наконечний, М.Г. Пясецька та ін.; За ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 393 с.
10. *Гроші та кредит:* Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пудовкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. – 3-є вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
11. *Лагутін В.Д.* Гроші та грошовий обіг: Навч. посіб. – 4-е вид. перероб. і доп. – К.: Знання, 2002. – 119 с.
12. *Гроші, банки та кредит: у схемах і коментаріях:* Навч. посіб. / За ред. Б. Л. Луціва. – 2-е вид., перероб. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 225 с.
13. *Лагутін В. Д.* Кредитування: теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Знання, 2000. – 215 с.
14. *Шелудько В.М.* Фінансів ринок: Навч. посіб. – 2-е вид. випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2003. – 535 с.

ДОДАТКИ
ВІДПОВІДІ НА КРОСВОРДИ

Тема 1. Суть і функції грошей

Тема 2. Грошовий обіг і грошові потоки

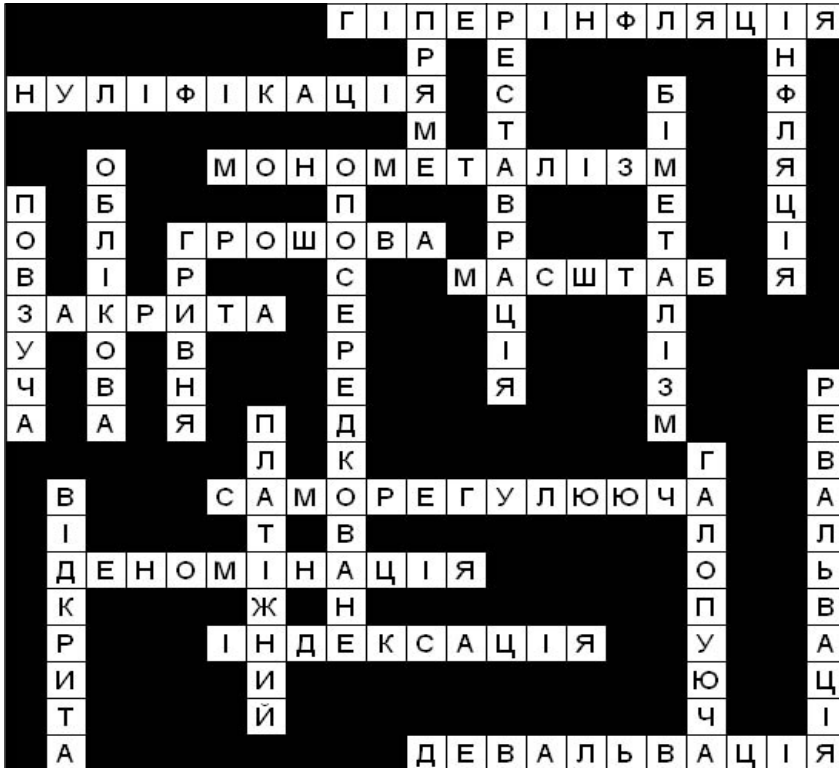

Тема 3. Грошовий ринок

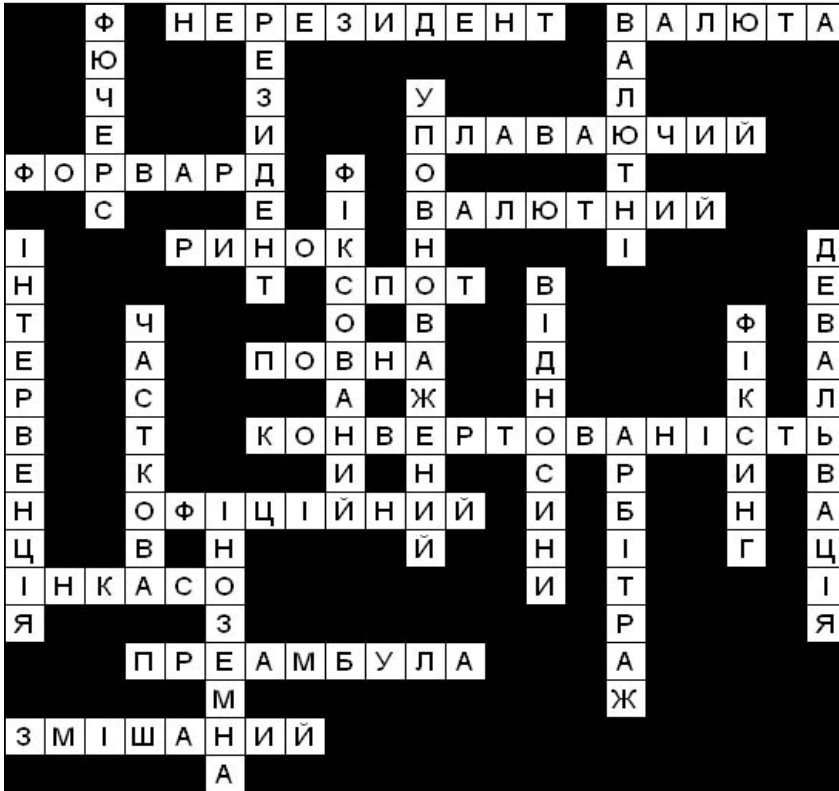

Тема 4. Грошові системи

Тема 6. Валютні відносини та валютні системи

Зміст

ВСТУП	3
1. МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ	4
2. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ГРОШІ ТА КРЕДИТ”	5
ТЕМА 1. СУТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ	5
ТЕМА 2. ГРОШОВИЙ ОБІГ І ГРОШОВІ ПОТОКИ	14
ТЕМА 3. ГРОШОВИЙ РИНОК	26
ТЕМА 4. ГРОШОВІ СИСТЕМИ	34
ТЕМА 5. КРЕДИТНІ СИСТЕМИ	45
ТЕМА 6. ВАЛЮТНІ ВІДНОСИНИ ТА ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ	62
3. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	78
3.1. Практичне заняття за темою “Нарахування процентів”	78
3.2. Практичне заняття за темою “Показники вимірювання інфляції”	85
3.3. Практичне заняття за темою “Грошовий обіг”	89
4. ТУРНІР ЕРУДИТІВ	95
Тема 1. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ	95
Тема 2. ГРОШОВИЙ ОБІГ І ГРОШОВІ ПОТОКИ	97
Тема 3. ГРОШОВИЙ РИНОК	99
Тема 4. ГРОШОВІ СИСТЕМИ	101
Тема 5. КРЕДИТНІ СИСТЕМИ	103
Тема 6. ВАЛЮТНІ ВІДНОСИНИ ТА ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ	105
5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ	107
Теми курсових робіт	107
Теми дипломних робіт	108
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	109
ДОДАТКИ. ВІДПОВІДІ НА КРОСВОРДИ	110
Додаток А	111
Додаток Б	112
Додаток В	113
Додаток Г	114
Додаток Д	115
Додаток Е	116

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

І.П. Булеєв, С.Т. Пілецька,
Т.Ю. Коритько, А.В. Гаврікова

ГРОШІ ТА КРЕДИТ

(практикум)

Навчальний посібник

Керівник видавничих проектів – *Б.А.Сладкевич*
Друкується в авторській редакції
Комп'ютерний набір і верстка – *І.В. Авраменко*
Дизайн обкладинки – *Б.В. Борисов*

Підписано до друку 02.02.2007. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgС.
Умовн. друк. арк. 7,5.

Видавництво “Центр учбової літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006